

CONFERÈNCIA SOBRE EL SEGLE XIX A RUBÍ**AULA D'EXTENSIÓ UNIVERSITÀRIA****JAUME PARRAS I SALVADOR. 9 DE NOVEMBRE DE 2017****ÍNDEX**

INTRODUCCIÓ.....	1
Un segle de canvis intensos.....	1
Descripció del Rubí del segle XIX, segons els seus contemporanis (1845-1884): Pascual Madoz, Joan Pla	2
ELS CANVIS DEMOGRÀFICS I URBANS.....	3
Una societat en expansió	3
L'expansió urbana.....	4
LES TRANSFORMACIONS AGRÀRIES I L'EXPANSIÓ INDUSTRIAL AL SEGLE XIX.....	7
Les transformacions de l'agricultura	7
La industrialització de Rubí, un dels primers municipis amb indústries modernes.....	9
L'estancament industrial de la meitat del segle.....	12
El creixement industrial del final de segle.....	13
SOCIETAT I MOVIMENTS SOCIALS AL SEGLE XIX	14
La vida quotidiana i els comportaments socials.....	14
De la societat estamental a la societat de classes. Les condicions dels treballadors.....	15
Les primeres organitzacions obreres.....	17
LA CONSTRUCCIÓ DE L'ESTAT LIBERAL.....	19
Les guerres carlines	19
La importància de les desamortitzacions a Rubí.....	23
El Sexenni Democràtic	23
LA RESTAURACIÓ BORBÒNICA	24
El sistema polític de la Restauració	24
La Guerra de Cuba	24

INTRODUCCIÓ**Un segle de canvis intensos.**

Com va ser el segle XIX a Rubí? La seva evolució va ser coincident o divergent amb els accents generals de Catalunya? Com es va donar el trànsit entre la vida rural i el món urbà i industrial? Quins van ser els canvis essencials, quines les continuïtats? Aquestes són preguntes determinants per entendre aquell temps que intentaré contestar en aquestes pàgines.

El segle XIX és el segle en què es realitza (superant la unitat política) un procés accelerat d'integració de Catalunya a Espanya, mercès al desenvolupament de les comunicacions, a la formació d'un veritable mercat peninsular, a una important vertebració econòmica, a les migracions internes entre les diferents regions i nacions de l'estat i, perquè no dir-ho, al interès de les classes burgeses en ascens per construir un Estat Comú.

L'ensorrament de l'Antic Règim i el triomf de la burgesia –fets de vigència europea- van donar aleshores un paper decisiu a Catalunya dins aquell període de la història d'Espanya que girà en direcció a Europa, que avançava per l'empenta de la industrialització amb la introducció del maquinisme i l'ascens al poder de la burgesia. Catalunya apareixia en aquell moment com el territori de l'estat més evolucionat i en millors condicions per viure d'acord amb els paràmetres europeus.

La burgesia catalana va ser un puntal dels governs isabelines i de les noves institucions que s'estaven gestant. La realitat econòmic-social que creixia a Catalunya empenyia el conjunt de l'estat. Catalunya seria aleshores, en tots els aspectes, econòmics i socials, la "FABRICA D'ESPANYA". En aquest context, cal afirmar amb vehemència que totes les corrents polítiques i ideològiques que protagonitzen el segle XIX català, tenen en la seva catalanitat un tret coincident, des de la Junta Suprema del Principado de 1808, fins a la Revolució de Setembre i la Restauració. Aquesta n'és una singularitat que cal rebellar fent esment de les 2 Repúbliques catalanes del XIX (hereves de la de 1640 de Pau Claris):

- 1) La República Catalana durant el període francès(1810-1812). Independència de Catalunya sota tutela francesa. Després vingué l'annexió a l'Imperi francès.
- 2) La República Catalana durant la Primera República Espanyola(març de 1873). Protagonitzada per Baldomer Llorens i Estanislau Figueras

El segle XIX veia néixer una nova societat i la gestació i el part van ser violents. L'ordre social anterior es resistia amb força i amb força i violència empenyien els nous protagonistes socials del nou ordre.

Durant el segle XIX Rubí és un bon exemple d'un poble entre la fàbrica i el camp, entre el món pagès que encara té un gran protagonisme i el món industrial que està despertant. Els canvis profunds, de vegades violents, que travessaran el segle XIX afectaran Rubí que situada prop dels grans nuclis industrials de Barcelona, Terrassa o Sabadell, en patirà les seves influències. Va ser un temps de canvis intenses en el territori i en la vida dels rubinencs

Descripció del Rubí del segle XIX, segons els seus contemporanis (1845-1884): Pascual Madoz, Joan Pla

Pascual Madoz, que anys després serà ministre i protagonitzarà la desamortització de 1855, deixà dit que a Rubí, a principis dels anys 30, ja existien **"un hermoso establecimiento para torcer la seda y teñirla perteneciente a una sociedad de comerciantes de la capital y en el que se ocupan unas 100 personas. Hay también una fábrica de hilados y otros preparativos para paños perteneciente a pelaires de Terrassa, trabajando en ella 25 personas"**.

Més tard, en el seu *"Diccionario Geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar"*, el mateix Pascual Madoz recull una breu descripció del Rubí que començava a mirar la segona meitat del segle XIX (entre 1845 i 1850): **"Tiene 400 casas, 2 escuelas de instrucción primaria concurridas por 100 alumnos que pagan una retribución convencional; una iglesia parroquial (San Pedro) servida por un cura de primer ascenso, de provisión real y del cabildo de la Sta. Iglesia catedral y un vicario;... en él se halla un santuario a ½ hora de distancia de la población, dedicado a San Mucio. El terreno es de mediana calidad; le fertiliza una riera que desagua en el Llobregat le cruzan varios caminos que dirigen a la capital y á algunos pueblos de la comarca. El correo se recibe de Tarrasa dos veces a la semana. Producción: toda especie de granos en corta cantidad y vino; cría caza de liebres, conejos y perdices. Industria: una fábrica de aguardiente, una de torcidos de seda, otra de hilados de"**

lana y otra de algodón (observem que apareix el Vapor Vell que en aquells moments encara pertanyia a Sant Cugat) ***Población 357 vecinos, 1.816 almas***¹. Com podem observar, és la descripció d'un poble, eminentment rural però que comença a tenir un sector industrial important.

Uns anys després, un altre polític torna a fer una acurada descripció de Rubí. Aquesta vegada es tracta del terrassenc Joan Pla i Mas, que havia estat diputat a les Corts Constituents de la Primera República per l'agrupació *El Estado Catalán*, reflex del diari del mateix nom publicat a Madrid per en Valentí Almirall i que recollia, si més no a grans trets, la posició més intransigent dels sectors republicans. Diu en Pla (1884)²: ***“Es Rubí principalmente agrícola. Las fábricas de hilados y torcidos de seda, las de pana y otros varios artefactos que cuenta en su seno, con todo y ser de cierta importancia, no constituyen todavía una riqueza superior ni siquiera igual a la agrícola. Son sí, consideradas juntamente con otras circunstancias que concurren en este pueblo, una base susceptible del desarrollo necesario para que pueda optar, más o menos pronto, á un puesto honroso entre los industriales de Cataluña y á ello debe encaminar sus esfuerzos, seguro de que cada paso que adelante en este sentido ha de implicar lógicamente un nuevo impulso á su actual importancia agrícola, que tanto más vale la agricultura cuanto mas inmediato tiene algun centro industrial”***.

Crec que aquests 3 textos constitueixen un interessant punt de partida per estudiar la història del Rubí d'aquells anys. Es tracta de la visió d'uns homes que fan una descripció sintètica, però alhora comparable amb d'altres localitats. La visió d'uns homes d'estat, conscients de la seva època, però alhora observadors i detallistes de tots els elements que configuraven la geografia social d'aquell temps.

ELS CANVIS DEMOGRÀFICS I URBANS.

Una societat en expansió

La demografia, les estadístiques demogràfiques i les conclusions que se'n poden inferir no són més que un reflex de les pròpies dinàmiques i adaptacions de les comunitats. Els canvis econòmics i les millores en les vies de comunicació, la possibilitat d'estendre els àmbits del comerç i permetre l'extensió del mercat i el pas d'economies tancades a d'altres més obertes, influeixen decididament en l'evolució demogràfica d'una comunitat. Les pautes d'urbanització o ruralització, la socialització de les millores sanitàries o de l'ensenyament, són tant imprescindibles per entendre les variacions demogràfiques, els moviments naturals i els saldos migratoris, com les dades sobre les variacions demogràfiques ho són alhora per entendre la inevitabilitat dels canvis en determinats períodes. En aquest sentit, la interrelació és molt intensa i bidireccional. Tot plegat ens permet entendre el perquè dels canvis en la natalitat, en la mortalitat, els fluxos migratoris i, en definitiva, perquè unes comunitats prosperen i altres, en canvi, entren en declivi.

Durant els darrers anys del XVIII i les primeres dècades del XIX, Rubí pateix un fort creixement econòmic i, consegüentment, demogràfic. L'augment de les vinyes i la creació de les fàbriques va comportar un augment de la demanda de mà d'obra i un important creixement demogràfic. La primera meitat del segle fou d'un creixement amb alts-i-baixos. Es va passar dels 345 habitants del cens de Floridablanca, l'any 1787 (segons les dades dels llibres parroquials (ànimes de comunió) la xifra varia i s'enfila fins els 875 h.), als 1.010 de 1819 i els 1.811 de 1831 (segons el Padró Municipal) fins arribar als 2.995 de 1857. Entre el 1787 i el 1819, la taxa de creixement anual fou d'un 3,4% (segons el cens de Floridablanca), per accelerar-se fins a un 5% en el període següent, entre el 1819 i el 1831, i tornar a baixar fins un moderat 1,95%, el quart de segle posterior. Quan s'enfila la segona meitat del segle XIX, Rubí ja començava a ser un potent nucli de prop de 3.000

¹ MADOZ, Pascual, Diccionario Geográfico-Estadístico-Histórico de España y sus posesiones de ultramar. Edició facsimil dels articles sobre el Principat de Catalunya, Andorra i zona de parla catalana del Regne d'Aragó, Barcelona, 1985, V-II, pàgina 280.

² El Rubinense, 26 d'abril de 1884, pàgina 2 i 3.

habitants amb una estructura d'edat molt similar a la dels pobles del Vallès, idèntiques variables i una piràmide molt jove.

La segona meitat del XIX es caracteritza pel seu impuls i unes pautes de creixement a mig camí entre Sabadell i Terrassa i Sant Cugat i Castellbisbal. El creixement acumulat, des de l'any 1857 al 1900³, va ser d'un 47%, força major que el de Sant Cugat o Castellbisbal, però molt lluny del 101% que enregistrava en el mateix període Sant Pere de Terrassa, o del 83% de la Vila de Terrassa.

Demogràficament destaca l'alt índex de mortaldat. Amb famílies no massa nombroses (el més habitual eren 2 fills vius, l'any 1880), Rubí fou una població amb unes taxes de natalitat i mortaldat comparables amb ciutats com Barcelona. L'esperança de vida dels rubinencs era molt baixa, sols 25,8 anys per a l'any 1871 (avui supera els 81). Una esperança molt migrada però similar a la de l'època. Trenta anys després, l'any 1900, l'esperança dels rubinencs havia augmentat fins a situar-se en els 32 anys. El mateix passava a la majoria dels pobles del Vallès.

Pel que fa a l'origen dels seus habitants, de la mateixa manera que passava en aquella època a les comarques industrialitzades, Rubí va rebre un flux essencialment intracomarcal de migracions⁴. El 70% dels rubinencs eren nascuts a Rubí i el 16% a la resta de Barcelona. Els nouvinguts eren procedents de pobles veïns com St. Cugat, Castellbisbal o El Papiol; n'hi havia d'altres comarques catalanes i de les zones frontereres de l'Aragó i el País Valencià (Matarranya, Baix Maestrat, Baixa Ribagorça). Fins i tot els membres de la Guardia Civil, un cos amb forta presència d'agents vinguts de fora, i les seves famílies, instal·lades a Rubí, eren, pràcticament tots, originaris de les comarques catalanes. En les dades del padró estudiat, trobem que el caporal de la caserna era nascut a Sant Climent i un dels guàrdies a Eivissa. Les dones eren de Valls, Barcelona, Centelles o Terrassa. Només un dels guàrdies havia nascut a la província de Zamora, a Fuente la Peña. Els capellans també acostumaven a ser catalans. Els del padró de 1880, eren nascuts a Vilafranca del Penedès i a Gurb, un poblet de la comarca d'Osona. De l'estranger ens havien arribat un italià i un francès. Les dades del Registre Civil de Rubí coincideixen totalment⁵. Aquesta situació es repetia als pobles del Vallès⁶.

Com podem observar en els quadres que reflecteixen l'evolució de Rubí i els pobles i ciutats de les seves rodalies, en el cens de 1857 ja es perceben nítidament els dos grans nuclis habitats del Vallès. Terrassa (inclòs Sant Pere) ranejava els 11.000 habitants, mentre que Sabadell en tenia 3.000 més (14.000). Es tractava de dos nuclis de primera magnitud ja en aquells moments, abocats absolutament a la indústria tèxtil. El resultat fou un creixement intensíssim en el cas de Terrassa i Sant Pere, amb un total de 20.360 habitants l'any 1900 i molt important també en el cas de Sabadell que arribà als 23.294 habitants, havent suportat un creixement del 67% en aquells anys. Rubí, tot i continuar essent una població amb grans dependències de la seva rodalia i molt mal comunicada amb les poblacions del seu entorn fins als darrers moments del segle, a finals de segle arribava als 4.400 habitants, amb un creixement força sostingut. Pel contrari, Sant Cugat i Castellbisbal, abocats a un paper eminentment agrícola, van veure decreixer el nombre dels seus habitants.

L'expansió urbana.

Al començament del segle XIX, el casc urbà estava format per dos petits nuclis urbans i un grapat de masies disperses pel terme. Tot plegat, poc més de dues-centes cases. La majoria eren de planta baixa i pis, encara que començaven a sovintejar també les de planta baixa i dos pisos. Els carrerons al voltant de l'església de Sant Pere formaven La Sagrera, i, una mica més enllà, en direcció a Sant Cugat, s'estenia el Padró, un petit barri que al voltant del carrer Sant Pere va créixer intensament fins a constituir el centre de l'expansió per les terres de Llevant, per la Plana de Can

³ Dades d'elaboració pròpia a partir dels censos d'aquells anys.

⁴ Padró 1880

⁵ Llibre de defuncions, 1883

⁶ Cens de 1877

Bertran i les Terres dels Viver de Can Oriol i els Llobateras de Can Cabanyes. Si, a mitjan de la dècada dels quaranta, segons Pascual Madoz ja hi havia a Rubí unes 400 cases, el 1860 se'n comptabilitzaven 520 al casc urbà, i 592, en total, el 1863.

Tots els carrers del poble eren molt estrets i dificultaven el trànsit de persones i carros. En realitat eren vells camins sorgits d'entre els horts que, en passar els anys, s'havien vist envoltats de cases. Durant aquells anys foren bastants els carrers que es volgueren ampliar, els de Sant Isidre, Sant Pere, Sant Jaume, el carrer de l'Església, el de la Riera, el de Gallifa⁷ o el de Terrassa. El carrer de la Riera n'és un bon exemple de l'estat general de la població. Era un dels carrers que sortien de la plaça de l'església, espai central del poble aleshores, en direcció a la riera de Rubí. A més de la seva estretor, el terra estava en molt males condicions, la qual cosa dificultava en gran mesura el trànsit de vehicles **"... poniendo en peligro a los transeuntes que con frecuencia se ven espuestos a ser aplastados contra las paredes y trae repetidos sustos⁸".**

Aquells carrers estrets van permetre que, durant les guerres carlines, Rubí es convertís en un recinte fortificat. En el curs dels anys 35 i 36, es va aixecar una fortificació a Rubí defensada pels voluntaris de la Milícia Nacional. Es construïren murs que tancaven els accessos dels carrers i es tapiaren portes i finestres de les cases que donaven a l'exterior, deixant només alguns portals oberts que es tancaven per les nits. Durant la Tercera Guerra es va tornar a refer la muralla, ampliant-la en alguns punts. La fortificació encerclava el casc urbà de Rubí, incloent-hi alguns dels horts. Les portes de les cases que donaven als afores de la població van tornar a ser tapiades. Es va obrir un portal que donava a l'era del padró donat que era l'única que es podia utilitzar per a la trilla del gra **"para que pueda pasar un carro cargado durante el tiempo de la trilla, tapiandola cuando se haya acabado⁹"**, i un altre portal nou a la cantonada de la casa Clavell. No es tractava de les muralles de Barcelona, però esta clar que la seva existència i el clima bèl·lic que es vivia van condicionar decisivament l'evolució urbana d'aquells anys. La seva desaparició va permetre confirmar l'expansió frenada fins aleshores.

Més enllà dels camins que duïen als masos, durant la primera meitat del segle no existien vies de comunicació amb els municipis de les rodalies a excepció feta de la riera com a camí de pas. La carretera que ens uniria a Molins de Rei, passant per El Papiol¹⁰ es va construir el 1863. Entre 1878 i 1881 es va fer la de Gràcia a Manresa que uniria Barcelona, per l'Arrabassada, amb Sant Cugat, Rubí i Terrassa. Un any més tard, va començar la construcció de la carretera de Sabadell.

El canvi en l'urbanisme rubinenc i el creixement del nucli comença durant la primera meitat de segle amb el canvi d'ubicació del cementiri, l'any 1844. Si fins aleshores havia estat a redós de l'església, a partir d'aleshores estaria situat lluny del poble, en l'espai de l'actual plaça de la Sardana, permetent que s'obris un espai central necessari per encabir-hi una gran plaça i un mercat. El mateix any es sol·licità el canvi de traçat de la riera cap a ponent per tal de permetre que les terres de la Parellada del Castell esdevinguessin horts ben connectats amb el nucli urbà. Aquest canvi s'enllestí el 1855.

Alhora, s'havia produït l'agregació a Rubí de les terres del Migdia i del Llevant que fins a l'any 1855 havien pertangut a Sant Cugat. Un litigi vell, iniciat a principis de segle amb la construcció d'unes cases a la banda dreta del camí de St. Cugat, en terme del municipi veí, què es perllongà cinquanta anys. El 2 de juliol de 1836 basant-se en una llei del govern de la Regència, la qual permetia als nuclis del terme allunyats del centre urbà agregar-se a un altre centre urbà més pròxim, Rubí va fer la següent petició al govern: "Excmo. Sr. El Ayuntamiento de Rubí Corregimiento de Mataró¹¹ Partido de Tarrasa, con el respeto debido espone que penetrando de la necesidad de proceder á una nueva demarcación de término por la imperfección tan considerable de la que rige en el día,

⁷ El de Gallifa era un carreró estretíssim, de poc més d'un metre i mig d'amplada. Discorria entre horts que voltaven el cementiri vell. El nom el deu al mas que hi havia i que, més tard, seria conegut com Cal Sabateret.

⁸ AMR. Planejament. Rectificació del camí de Rubí a Martorell. 1866/ caps 1730. Dossier 10.

⁹ AMR. Actes dels Plens Municipals, 3 de juny de 1873.

¹⁰ Aquest fet ens explica, almenys en part, la intensitat de les relacions comercials i de transport de viatgers que s'establí amb la veïna població aquells anys.

¹¹ En aquell moment bona part del Vallès pertanyia administrativament al Corregimiento de Mataró.

resultando de ella que el término de St. Cugat **“cuyo pueblo dista una hora de Rubí se estiende hasta confinar por la parte de medio día con las mismas casas de este lugar de manera de que de las dos aseras que forma esta calle la una es de jurisdicción de Sant Cugat y la otra de Rubí, que por dicha parte del medio día las tierras y casas de campo llamadas de Cabañas, Alsamora, Noguera, Torre de la llebra, Vallhonrat y Bassons no obstante el ser contiguas á Rubí van comprendidas en el término de S. Cugat que está a más de una hora de distància”**. L'ajuntament es queixava de greuges comparatius, ja que els sancugatencs de Rubí, ni pagaven impost a Rubí, ni ho feien cabdalment a Sant Cugat degut a la distància, les botigues del carrer St. Cugat, sovint se saltaven les normes sanitàries, i fins hi tot els malfactors, fugint de la justícia de Rubí es refugiaven a les cases de Sant Cugat. En funció d'això es demanava l'agregació de totes aquestes terres: Can Alzamora, Can Cabanyes, La Torre de la Llebre, Can Vallhonrat, per la banda de migdia, i les de Ca n'Oriol, Can Roses, Can Sant Joan i la Bastida, per la banda de Llevant. Pensem el que això significa avui, més de les 2/3 parts dels rubinencs viuen en aquestes terres. Després de vint anys més de tires i afluxes, de peticions i reclamacions de Rubí i protestes de Sant Cugat, el 21 de juliol de 1855 el Governador Civil concedia l'agregació definitiva d'aquestes terres a Rubí. En total, el nombre de sancugatencs que passaren a ser rubinencs fou d'uns 220 i la superfície de terra agregada a Rubí 316,93 ha.

De la mateixa manera que en d'altres poblacions, la segona meitat del segle veié la construcció de zones d'eixample. A Barcelona, el 1854 es va autoritzar l'enderrocament de les muralles i el 1860 es va posar en marxa el pla d'Ildefons Cerdà. Cerdà concebia una ciutat sense segregació social, per la uniformitat del traçat, encara que la realitat va ser diferent i la zona es va consolidar com un barri fonamentalment burgès. En la mateixa època es van realitzar altres eixamples com els de Terrassa o Sabadell, molt influïts pel de Cerdà. Gairebé al mateix temps, a Rubí es dissenyà una gran expansió per les terres del Nord i de Migjorn. Era un Rubí en creixement, capaç d'elaborar el “**Proyecto de Reforma, Mejora y Ensanche del pueblo de Rubí**”, veritable primer Pla d'Ordenació Urbana, l'any 1873-74. De quadricula, similar a l'Eixample Barcelonès, significa una ordenació racional, amb carrers que ja preveïen les futures vies de comunicació. Per les terres de la Marquesa de Moià, al Nord, amb un carrer de Pau Claris, que havia de ser d'una amplada tres vegades superior a l'habitual en els carrers de Rubí per tal de permetre arribar les noves carreteres que ja es preveïen (Rubí a Molins de Rei i a Sabadell, i Gràcia Manresa) i per Migjorn, a redós d'una ampla plaça que havia d'anomenar-se del Progrés i que mai va veure la llum.

Plànol de 5 de juny de 1875

LES TRANSFORMACIONS AGRÀRIES I L'EXPANSIÓ INDUSTRIAL AL SEGLE XIX

Les transformacions de l'agricultura

Durant el segle XVIII s'havien assentat les bases de profundes transformacions econòmiques. El Vallès Occidental va assolir una destacada especialització vitivinícola. La vinya va ser l'element fonamental en el creixement del municipi. D'aleshores són les dites: "Rubí, la flor del vi" o "Rubí, noies maques i bon vi". La vinya era el conreu modern, comercial, i Rubí esdevé un dels municipis vitivinícoles més importants de Catalunya, amb Manresa, Sant Sadurni, Vilafranca, Castellbisbal o Sant Cugat.

Quan les rendes ho van permetre, una part significativa dels grans propietaris de Rubí va acabar residint fora del terme, en ciutats d'una projecció social major. És el que passà amb els Pi de la Serra, que l'any 1836 trobem residint al Raval de Montserrat a Terrassa; o l'hereu de Can Roig, Josep Roig; o el de Can Carreres, Antoni Puigventós; o el de Can Barceló, Miquel Torras i Palet; o el de Can Solà, Jaume Solà i Bosch, tots ells residents a Terrassa. Per la seva banda, l'hereu de Can Balasch, Josep Ubach i Palet, s'afincà a Barcelona

Durant la primera meitat de segle continuà el canvi en els conreus de manera que el 1817 la proporció era, aproximadament, d'un 20% per a la vinya, un 22% per a la sembradura, un 31% era erm, un 24% era bosc productiu i la resta eren principalment oliveres. De fet, les vinyes no van parar de créixer fins que la plaga de la fil·loxera les delmà. Eren explotacions de extensió considerable. A Rubí menys de trenta masies cobrien la immensa majoria del terme, el que fa que la extensió mitjana fos d'unes cent ha. La seva formació arrencava de finals de l'Edat Mitjana, per la consolidació d'antigues enfiteusis a les que es van agregar terres despoblades després de la pesta negra així com compres de parcel·les en dret útil o directe, les afegides per estratègies matrimonials i terres comuns usurpades¹².

Arribat l'any 1855, els ceps en plantació espesa cobrien un 85,6% de la superfície conreada a Rubí (similar a Castellbisbal, un 87,6%). Això en un partit com el de Terrassa que sobresortia dins la província de Barcelona com el de més intensa especialització vitícola, ja que aleshores la vinya cobria el 68% de la seva superfície conreada. L'avanç absolut de la vinya multiplicà les superfícies conreades per 20 a Rubí, per arribar al 92,6% del total el 1882. De fet, malgrat l'orografia amb pendents i torrents de Rubí, això no va impedir que la vinya cobrís més de les dues terceres parts del municipi, incloses les rieres i els nuclis hàbitats. Alhora, cal destacar el gran retrocés del conreu de cereals que, al nostre municipi, va passar de les 349 a les 113 ha entre 1860 i 1882 (un cop ja incorporades al terme les terres agregades de Sant Cugat l'any 1855).

En aquest context, l'aparició de plagues com l'oïdium, la sendrosa o malura vella, van significar un cop important però superable amb els tractaments utilitzats. De fet va permetre multiplicar el preu del vi i augmentar els beneficis dels viticultors. Cosa ben diferent fou la plaga de la fil·loxera. Procedent de l'Empordà, la fil·loxera va comportar una greu crisi econòmica que es va veure minorada a Rubí per l'existència d'un coixí industrial. La llei de la fil·loxera arribà tard, amb la major part de les vinyes ja mortes, i calgué replantar. Això provocà canvis en les relacions socials (augment de la rabassa morta) i la formació d'una estructura social diferent.

En aquell moment al camp hi trobem una forta presència de pagesos sense propietat de la terra: jornalers, masovers, parcers; i també rabassaires i petits propietaris. El Vallès formà part de les comarques en què la rabassa morta va tenir un gran predomini. Es tractava d'un contracte enfiteutic de caràcter noperpetu (fins la durada dels ceps) "(...) que tenía como espíritu esencial las mejoras a introducir por el plantador. Este adquiriría, en virtud de su transformación de la tierra, la propiedad de las cepas y el derecho útil, transformándose en "una clase propietarios de segundo orden" (Ressenya, 1861,11), que podía dejar en herencia sus derechos sobre esa tierra, venderla o utilizarla como garantía de sus deudas. El contrato adoptó formas cambiantes en el tiempo y el espacio y fue predominante en las plantaciones de viña de la extensa área que circunda a

¹² López Estudillo, Antonio: *Cambio agrario, transformaciones sociales y desigualdades en dos municipios vitícolas del Vallès occidental en los siglos XVIII y XIX: Rubí y Castellbisbal*.

*Barcelona*¹³. La majoria de les finques tenien parts cedides en arrendament, amb abundància dels contractes de rabassa morta¹⁴.

Com a conseqüència de les tensions entre els rabassaires i els propietaris de les terres van sovintejar els conflictes i aparegueren les primeres associacions de rabassaires catalanes amb un clar protagonisme rubinenc. Ja el dia 11 de setembre de 1845, com a conseqüència dels cobraments de la Contribució de Bens Immobles (Llei Mon) es generaren un seguit de plets que foren acompanyats d'alguns intents de desnonament de rabassaires rubinencs, la qual cosa tingué com a resposta la signatura de la Concòrdia de 19 de maig 1850 en què 217 famílies d'enfiteutes i rabassaires del municipi s'associen per defensar-se dels grans propietaris. **"...se reuneisen en societat per mutuament defensarse en judici contra los demandants... que se han juntat o tracten de juntarse en concordia per perseguir en PLET A CUALSEVOL ENFITEOTA QUE VULGUI DESCONTARLOS lo tant de contribució satisfet"**. La importància de Rubí en el moviment rabassaire queda reflectida pel fet que el dia 1 d'Abril de 1857, el Capità General de Catalunya, Don Juan Zapatero y Navas, signà un decret de dissolució de totes les associacions rabassaires, fent un esment especial a Rubí i Artés, **"(no solo)..a los asociados de Rubí i Artés, sino en suprimir y anular todas las llamadas asociaciones de Rabassaires.."**. També fou a Rubí on s'escrigué la primera obra en defensa dels rabassaires: *"Ressenya en defensa de las vinyas tingudas a rabassa morta y modo pràctich d'amillararlas"*¹⁵. Escrita per mossèn Joan Malet, capellà de l'església de Sant Pere, l'any 1861 *la Ressenya* constitueix un veritable manual per a la defensa i lluita dels rabassaires. Segons aquesta obra els motius pels quals els grans propietaris havien hagut de fraccionar les seves vinyes i atorgar-les en contracte de rabassa morta van ser que tots els seus recursos econòmics no eren suficients per fer front a les despeses que necessitava el conreu de la vinya, per la qual cosa els van donar en enfiteusi, dividits en proporcions petites¹⁶.

La importància rabassaire de Rubí també queda demostrada pel fet que fou creada aquí, el dia 7 de maig de 1882, la "Lliga de viticultors de Catalunya", primera associació permanent de rabassaires. En la seva formació hi tingué un paper destacat Josep Palet, prohoms i republicà federal del poble, i formaren part de la primera Junta, a més del propi Palet, els rubinencs Benet Burgunyó, Josep Olivé, Llorenç Torrents i Salvador Lluís González.

Pel que fa al repartiment de tributs entre rabassaires i rendistes, a l'igual que passà a la resta de la Catalunya rabassaire, els grans propietaris pretenien que els amillaments servissin per forçar la transferència de les càrregues fiscals dels rendistes als rabassaires. La batalla pel repartiment de la càrrega fiscal va durar i l'any 1866 la situació estava lluny de ser la que fixava la llei tributària (més favorable als rabassaires). A Rubí els obstacles van ser importants però els ajuntaments, amb un pes important dels rabassaires i els seus aliats, van acabar aconseguint que s'apliqués la llei al peu de la lletra, per la qual cosa els propietaris van acabar pagant els tributs que els pertocaven per la totalitat de les rendes, de la mateixa manera que passà a tota Espanya¹⁷.

Val a dir que l'expansió de la vinya durant la segona meitat del segle XIX va tenir una relació directa amb la caiguda de la producció francesa. La destrucció de la vinya del país veí a causa de la plaga de la fil·loxera s'inicià en els anys 1860 i s'accelerà en les dues dècades següents, i provocà una gran alça en la demanda d'importacions, tant per al consum domèstic (França era el primer consumidor mundial de vi) com per als mercats que la caiguda de la producció francesa havia deixat desatesos. Aquesta demanda extraordinària va empènyer els preus del vi a Catalunya en una forta tendència alcista, atès que era la regió vitícola que estava en millor situació per satisfer aquesta demanda. El gràfic següent descriu l'evolució de la producció vinícola francesa i la del preu del vi a Catalunya, i mostra aquesta correlació:

¹³ López Estudillo, Antonio: ob. Cit.

¹⁴ Un bon exemple que he pogut estudiar, el trobem en el testament de'n Pantaleó Arís, l'any 1882

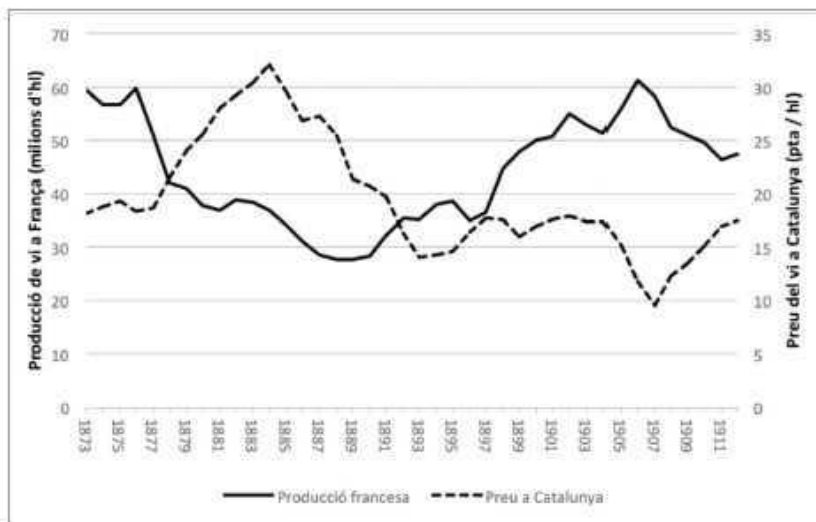
¹⁵ Malet, Joan. Barcelona, 1861

¹⁶ Malet, Joan, *Ressenya*, 1861, 10.

¹⁷ López Estudillo, Antonio. *Ob. cit.*

Gràfic 1. Producció de vi a França i preu del vi a Catalunya, 1873-1912 (en mitjanes mòbils de 5 anys i preus constants en pessetes de 1913)

Fonts: producció vinícola francesa: R. PECH (1975); preu del vi a Catalunya: J. COLOMÉ; R. GARCIA; J. PLANAS; F. VALLS-JUNYENT (2013).

Aquesta expansió de la vinya va acabar sobtadament amb l'arribada de la fil·loxera. Segons Josep Iglésias, el novembre de 1882 ja es detectà un petit focus de la plaga a Sant Celoni, i el juliol de 1886 es denunciaven clapes fil·loxerades a Mollet del Vallès. Això venia a confirmar la veu segons la qual la fil·loxera havia pres gran increment per tot el Vallès. El 8 d'agost, en una propietat de la partida de la Guinardeta, de Rubí, es manifestava la infecció, però, segons els experts, era ja vella de tres anys. Això volia indicar que ja hi havia molts altres focus ignorats per aquells volts. Efectivament, tot seguit es descobrien moltes altres vinyes fil·loxerades al terme municipal de Rubí. Les conseqüències van ser molt greus i el camp rubinencs trigaria anys a recuperar-se. Un bon nombre de rubinencs va haver de marxar, alguns rumb a Amèrica, especialment a Mendoza, ciutat argentina, però també a Xile o d'altres països.

La industrialització de Rubí, un dels primers municipis amb indústries modernes.

Seguint el model anglès d'industrialització, amb un pes fonamental del tèxtil, a Catalunya les fàbriques aviat van proliferar. S'instal·laven a Barcelona i les seves rodalies però també ho feien a les ribes dels rius interiors: Llobregat, Ter, Cardener, Ripoll, Besos, etc.. aprofitant les ventatges de l'energia hidràulica. Rubí es sumà aviat a aquest procés i ja des del primer terç del XIX apareixen en el municipi les primeres fàbriques. En aquells anys, les actituds dels industrials rubinencs sintonitzen amb la tipologia de la burgesia vinculada a la indústria i al comerç característica de Catalunya (en contraposició a la burgesia interior, financera i agrícola). Aquesta burgesia va mantenir en la primera meitat de segle uns trets comuns entre els quals cal destacar la seva política liberal-conservadora propera als moderats i el seu desig proteccionista. Amb Terrassa i Sabadell, Rubí formà un nucli de poblacions que s'incorporaren totalment a la moderna economia capitalista. En diferent sentit, és cert, jugant cadascuna el seu paper i especialitzant-se: Sabadell en els teixits de cotó -la indústria més moderna-, Terrassa en els teixits de llana, i Rubí incorporant algunes fàbriques amb un pes significatiu de la seda, treballada des d'antic als masos.

Si a principis del segle XIX la indústria catalana encara era molt feble, gairebé reduïda a tallers artesans en la majoria dels casos, a partir de 1825 es desenvolupà una indústria moderna en què

destacà el tèxtil. La Guerra de la Independència i la pèrdua de la majoria de les colònies americanes va significar un important sotrac per a la indústria. A partir de 1827 s'inicia una lenta recuperació del tèxtil català, mercès al proteccionisme i a la mecanització. El mercat nacional va ser dominat per la indústria cotonera catalana que pràcticament no va tenir competència en la resta d'Espanya que esdevingué un mercat protegit. La indústria de la llana va créixer a mitjans del XIX sobretot en les poblacions del Vallès, Terrassa, Sabadell i també, amb molta menys intensitat, Rubí. L'adopció del "vapor" com a forma d'energia a partir dels anys trenta significà l'inici de la nostra "revolució industrial".

A Rubí, abans de l'aparició de les fàbriques ja hi havia petits tallers però la seva producció era bàsicament artesanal. En alguns casos es tractava de telers manuals instal·lats en cases i masos que servien per a complementar els ingressos que s'obtenien del camp, és el cas de la producció tèxtil de Can Xercavins, documentada entre els anys 1797 i 1799; altres vegades eren petits tallers de fusteria, com el que tenia en Anton Vallhonrat l'any 1808; també trobem ferrers i ferradors com Miquel Sanges, al qual s'atorgà el títol de mestre ferrador l'any 1826; hi havia també molins fariners que utilitzaven les aigües de la riera, com el del Castell o el de la Bastida.

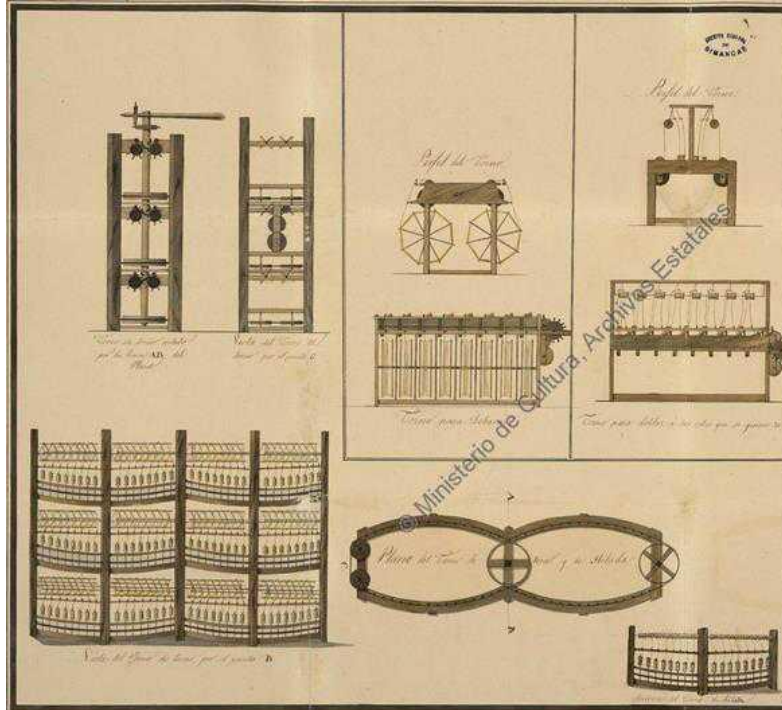
Durant el segle XIX tingué lloc una transformació radical dels processos productius i de la utilització de les energies motrius. Valgui com exemple el cas del molí de La Bastida el qual, com a molí fariner, havia tingut una roda hidràulica d'eix horitzontal. A finals del segle XIX, un cop transformat el molí en una petita fàbrica, s'hi instal·là una caldera de vapor. Més tard, a principis del segle XX, s'aprofitaria el salt de l'aigua i el clos de la roda hidràulica per muntar-hi una turbina.

Va ser la existència d'aigua abundant a Rubí, el fet que va determinar que industrials de Terrassa i Barcelona decidissin instal·lar-s'hi per tal d'aprofitar la força hidràulica com energia motriu i com element imprescindible en certs processos tèxtils, com ara el rentat o el tintat. Els nous establiments industrials eren absolutament diferents en la seva concepció i funcionament als petits tallers anteriors. Dedicats a la comercialització de la producció, aquesta requeria fortes inversions, la construcció de les fàbriques i l'adquisició de la maquinària, i implicava el treball a jornada completa d'un important quantitat de treballadors (sobretot de dones i nens).

La primera fàbrica que es va instal·lar a Rubí ho va ser en els terrenys de la "*Verneda d'en Carreras*" propietat dels rubinencs Miquel Calvet i la seva esposa Maria Carreras, el 1824. El matrimoni rubinenc va aportar els terrenys i l'establiment de l'ús de l'aigua de la riera de Rubí, que havien obtingut el 1803 i havien ampliat el 25 d'octubre de 1824 després de sol·licitar-ho expressament per instal·lar-hi una fàbrica juntament amb empresaris terrassencs, tal com s'observa en l'escriptura d'establiment atorgada: "**conseción ampliàtoria que pretenden los referidos consortes en unió con algunos fabricantes de paños de la Villa de Terrasa... para destinarlas todas al uso de unas màquinas de cardar e hilar lana y de un molino batan o harinero... se conceda a los consortes Miquel y Maria Calvet y Carreras vecinos del lugar de Rubí y a los que su derecho sucedieran el establecimiento de la facultad ampliatoria que solicitan para el uso de las aguas así vistas como subterranas y de las fuentecillas desde la represa o Clausell que tienen en la Riera de Rubí... y que paguen por razón de entrada cuatrocientos reales de vellón efectivos y de censo anual veinte...**". Els socis terrassencs foren Jaume i Josep Oller i Pau Coll i la fàbrica projectava ser d'una dimensió important per Rubí, com ho indica el valor de 23.350 lliures que se li atorgà el 1833. Constava d'una roda hidràulica motriu i maquinària per rentar, cardar i filar la llana (1 diable, 3 màquines d'emborrar, 3 cardes, 3 metxeres i 15 màquines de filar). La societat es va desfer aviat i els béns venuts en pública subhasta el 1843. Un magistrat decidí que la fàbrica "**de hilados de lana con sus tierras, aguas y demás pertenencias e igualmente la rueda hidràulica colocada en ella**" fos liquidada.

Pascual Madoz, que anys després serà ministre i protagonitzarà la desamortització de 1855, en el seu Diccionario Geográfico-Estadístico diu que a Rubí, a principis dels anys 30, ja existien "**un hermoso establecimiento para torcer la seda y teñirla perteneciente a una sociedad de comerciantes de la capital y en el que se ocupan unas 100 personas. Hay también una fábrica de hilados y otros preparativos para paños perteneciente a pelaires de Terrassa, trabajando en ella 25 personas**". En el segon cas es tracta sens dubte de "La Llana", la fàbrica

que aleshores era propietat de la societat "Pau Galí, Vall i Cia", i de les activitats de la societat "Oller". En el primer cas tot indica que es tracta de la mateixa indústria que s'instal·là en l'edifici que posteriorment fou el "Rubí Industrial", construït el 1836 per Narcís Menard. Per tant cal pensar que, amb tota probabilitat, l'activitat sedera d'aquesta indústria era anterior a la construcció de l'edifici de Menard i estava ubicada en un altre espai. Així val la pena fer esment al fet que els plànols de les màquines que va patentar Menard están datats de 1831 (2 anys abans de la inauguració del Vapor Bonaplata, el primer de Catalunya).

Narcís Menard va obrir dues fàbriques gairebé alhora, la de les Fonts (de seda) i el Vapor Vell (per a cotó). La maquinària d'aquesta darrera funcionava amb un complex sistema de canals, reserves i comportes connectades al riu, per aprofitar al màxim les variacions del flux d'aigua. Aquestes fàbriques van convertir-se en empreses separades l'any 1846. L'empresa de cotó de Rubí va ser venuda el 1865 a Manuel Bertrand. Operava amb 185 telers mecànics amb energia hidràulica i vapor. El primer edifici de Menard es construï en uns terrenys que havien estat de la família Xercavins, en un establiment atorgat per a tal ús el 9 de desembre de 1834. Associat amb Josep Vall i Nadal de Barcelona, entre 1836 i 1837 la societat "Menard i Vall" edificà la fàbrica que seria coneguda com "les Fonts" (en aquesta fàbrica, anys després, s'ubicà l'empresa coneguda com "La Pelleria", tal com es reflecteix en els documents de dissolució de la societat, el 1846: **"Han hecho dos grandes fábricas, una de torcidos de seda conocida por Fábrica de las Fonts y otra de hilados de algodón con represas y acequias para conducción de aguas en las que hay ruedas hidráulicas, máquina de vapor, calderas y demás maquinaria...**(aquesta era el Vapor Vell)". La fàbrica era prou important, el cost de la seva construcció fou de 36.727 lliures, a les que cal sumar els costos de la maquinària, entre la que destacaria la màquina de vapor valorada en 4.454 lliures.

Tal com va ser habitual en el funcionament dels "vapors" catalans, cal diferenciar entre la societat propietària de l'edifici d'en Menard, que s'arrendava, i les empreses que l'utilitzaren. Així inicialment, com empresa que utilitzaria l'edifici, s'hi instal·là una societat dedicada a la seda, formada per Pau Galí, Francesc Espalter, Pere Gil, Josep Aranyó, Pedro Nolasco Vall i Narcís Menard, tots ells comerciants barcelonins amb experiència en la indústria de la seda, i Ramon Jover, veí de Calaf.

La maquinària productiva més important de la fàbrica era **"un molino de torcida de 24 quindras"** i un altre **"de hilada de 192 husos"**. L'any 1847, després de la dissolució de la societat anterior es constituí la societat "Vall, Espalter i Companyia". Aquesta nova societat a més de dedicar-se a torçar la seda va estendre les seves operacions al filat de seda, cotó, llana, estam, i d'altres pràctiques per tal **"de obtener un surtido completo y poder proveer de materias primas que necesiten la fabricación conocida como tejedor de velos, lana y mezclilla"**.

Pel que fa referència a la fàbrica de Ca n'Alzamora, coneguda com el Vapor Vell, es tractava d'un conjunt industrial amb diverses naus i edificis dins un recinte tancat amb dos accessos. Fou construïda per la societat "Menard i Vall" l'any 1836, (el què significa que Rubí fou un dels primers municipis en tenir màquines de vapor), en terrenys que inicialment pertanyien als termes de la Quadra de Canals, fins 1844, i posteriorment de Sant Cugat i foren incorporats a Rubí a partir de l'any 1855. Com en el cas de la fàbrica de Les Fonts, fou arrendada a una societat fabril, de manera que el 1847 era ocupada per l'empresa "Aranyó i Cia", la qual possiblement la devia tenir arrendada des de la seva inauguració. El 1852 l'empresa Aranyó passava greus dificultats econòmiques i es va dissoldre. El 1855 es procedí a una important renovació de l'empresa i s'hi instal·là una màquina de vapor nova de 24 cavalls i una altra roda hidràulica de 40 pams de diàmetre (uns 8 metres).

La fàbrica tenia un sistema d'embarrats que transmetien l'energia mecànica a les màquines. La major part del temps funcionava aprofitant l'aigua de la riera com a força motriu, de manera que es va fer la resclosa de Cal Mosques i el rec per conduir l'aigua a la bassa de prop de la fàbrica. El vapor s'utilitzava només com a força complementària. També es va construir una resclosa que desviava l'aigua sobrant del Vapor Vell, travessava la carretera de Molins i anava a parar al molí de la Noguera.

L'estancament industrial de la meitat del segle

Les dècades dels anys quaranta i cinquanta van ser d'una forta crisi econòmica accentuada per les conseqüències de la segona guerra carlina, la Guerra dels Matiners, i l'activitat industrial restà molt aturada. A això vingué a sumar-se la crisi econòmica generalitzada dels darrers temps del regnat d'Isabel II. Moltes empreses i bancs van patir greus dificultats econòmiques, amb suspensions de pagament i fallides. A Catalunya la situació es veié agreujada per les conseqüències de la guerra de Secessió americana que reduïa i encaria les importacions de cotó. Un cens industrial, realitzat el desembre de 1844, per atendre una reclamació feta des del Govern Central demanant **"... una noticia exacta de las fabricas que de toda clase de industria existen hoy en el reyno, esta noticia debe ser muy detallada.."**, ens relaciona només sis empreses existents a Rubí en aquell moment. L'empresa "Pedro Nolasco Valls y Compañia", havia estat fundada el 1836 i hi treballaven 125 noies, els jornals anuals de las quals pujaven a 104000 rals de billó. Aquesta empresa tenia 29 màquines de torçar seda i 4000 devanadores, la força motriu era l'aigua i a l'estiu el vapor (sens dubte es tracta de la fàbrica dita de Les Fonts, instal·lada per Narcís Menard). Una fàbrica de filats de cotó fundada el 1833, propietat de Vicens Ferrer. Tenia 20 treballadors, els jornals dels quals pujaven a 29328 rals anuals. Hi tenia 10 màquines, però sols funcionaven 6, i la força motriu era l'aigua. Josep Bonastre posseïa una fàbrica de teixits de cotó fundada el 1841 amb 25 treballadors. Els jornals anuals pujaven a 41600 rals i hi havia 25 telers manuals. Ramon Malet era el propietari d'una altra fàbrica de teixits de cotó fundada el 1839 que tenia 15 treballadors i que funcionava amb 15 telers manuals, als quals, anualment se'ls pagaven 16000 rals. Gaset y Compañia era una fàbrica d'aiguardent amb dues olles, fundada el 1834 que tenia 5 treballadors. La fàbrica de la Llana travessava greus dificultats però encara tenia, l'any 1844, 32 treballadors amb uns salaris anuals de 29120 rals. Hi treballaven 21 màquines mogudes per energia hidràulica. Els problemes econòmics van provocar que fos adquirida un mes després per la societat Vallhonrat i Solà, que va mantenir el seu funcionament fins l'any 1856. La dimensió de les empreses que anaven creixent a Rubí (37 treballadors de mitjana) malgrat que pugui semblar petita, era sensiblement superior a la mitjana de la zona de Barcelona que, l'any 1841, es situava en 18 treballadors.

En la relació de la Contribució Industrial elaborada dos anys després, s'hi troba una situació similar, si bé una mica millorada. La fàbrica dels Malet tenia, segons el que es declara, 40 telers, i era en aquell moment propietat d'en Ramon i Francesc Malet; Josep Bonastre tenia instal·lats 30 telers de diferents grandàries; la fàbrica de Menard i els seus socis declarava 250 fusos; apareix la fàbrica de filats de la Llana amb 260 fusos, declarant com a propietari Salvador Vallhonrat; altres dues fàbriques tèxtils a nom de Maria Francisca Ferrer, 480 fusos, i Rafael Salaber amb 4 telers, respectivament; i, finalment s'hi poden trobar dues fàbriques de "tejas y ladrillos" i la fàbrica d'aiguardent dels Gacet.

Es van tancar fàbriques i molts treballadors van quedar sense feina. El dia 21 de gener de 1848, la comissaria de Terrassa envià una circular als alcaldes constitucionals dels pobles i viles del districte: **"Por orden superior me manifestarán VV. inmediatamente si en alguno de los pueblos de sus respectivas demarcaciones se ha cerrado alguna fábrica, espresando el nombre del dueño y número de obreros que trabajaban en ella, con todas las circunstancias que hayan concurrido para el acto de cerrarla y en caso de que no se hubiese verificado este hecho, me darán aviso sin pérdida de tiempo luego que se verifique"**. De l'estancament industrial d'aquell període ens en dona també una idea la disminució de la quantia recaptada en la contribució del "subsidió industrial y de comercio". Si l'any 1846 pujava a 4649,10 rals de billó, el 48 sols eren 4241, i un any després es preveïen només 4056,12 rals.

Ja he indicat que la fàbrica de torçar seda, després de dissoldre la societat amb Narcís Menard, passà a ser propietat de la societat "Vall, Espalter i Cia", fins que en la dècada dels 70 aquesta fou substituïda per la societat "Garrigosa i Cia", formada per Espalter i un nou soci, Garrigosa. El 1888 aquesta filatura fou venuda a Pere Ribas Oliart, llaner de Terrassa, que la transformà en la "Pelleria", fàbrica dedicada al curtit de pells i al tractament i selecció de la llana.

En arribar als anys seixanta, trenta anys després que les primeres apareguessin, continuaven existint a Rubí pràcticament les mateixes fàbriques. L'estancament es va deure essencialment a dues raons. La primera, l'aparició de les màquines de vapor com a força motriu que feien que les indústries no depenguessin de la existència de cabals importants d'aigua i permetia que aquestes s'ubiquessin en les grans poblacions, properes als circuits comercials i on trobaven proveïments regulars i mà d'obra barata. La segona, la inexistència de vies de comunicació adients que dificultaven l'accés a les matèries primeres i la comercialització dels productes, donat que la única carretera que s'havia construït per comunicar el Vallès amb Barcelona passava per Montcada en direcció a Terrassa, lluny de Rubí.

Els anys següents va continuar l'activitat tèxtil, fins el punt que l'any 1880 es calcula que un 10% de la població rubinenca depenia del sou d'algun teixidor. Alhora la producció d'aiguardent continuà tenint una forta presència al municipi. L'any 1851 la junta pericial feia esment al fet que una part important del vi produït es destinava a produir aiguardent. Una enquesta de 1878 informa de l'existència de dues fàbriques d'aiguardent, els seus propietaris eren Francesc Batet i Esteve Corrons.

El creixement industrial del final de segle

El darrer quart de segle, a Catalunya, té quatre moments diferents des del punt de vista econòmic, dos expansius i dos de crisi. Els primers anys de la Restauració van ser de bonança econòmica marcats per la superació de les guerres carlines, el creixement industrial, una forta expansió de les institucions de crèdit i l'augment espectacular de les exportacions de vi a França, és el que es coneix com els anys de *"la febre d'or"*. Posteriorment la crisi de l'agricultura per la manca de competitivitat dels seus productes, agreujada pels efectes de la fil·loxera, i la crisi borsària afectaren al conjunt de l'economia catalana i es produí una recessió industrial. L'arancel de 1891 i la política proteccionista impulsaren la recuperació de la indústria que es veïè truncada per la crisi de la pèrdua de les Antilles, el 1898.

A Rubí, durant el darrer terç del segle les comunicacions del poble amb la seva rodalia havien millorat. Noves indústries s'hi instal·laren aleshores. L'any 1856 començaven les obres de construcció de la fàbrica "Francesc Gutzems i Joan Roura i Cia." al carrer de Sta. Llúcia, dedicada al torçat de la seda, que més tard, al ser adquirida pels germans Parellada, fou coneguda per la fàbrica de "Can Parellada" que el 1887 ja ocupava 200 obrers. Una altra empresa molt important, el Vapor Nou, va començar la seva activitat en els anys vuitanta. Una notícia apareguda a la publicació rubinenca "El Adalí" el 29 de juny de 1879 així ho assenyalava: **"En breve empezarán las obras de la gran fábrica de panas que trata de construir a extramuros de esta población el conocido fabricante Don Pablo Ribas"**.

La matricula de la contribució industrial de 1899-1900 reflecteix un canvi i important creixement en l'activitat industrial de la vila. Era, al menys en part, la conseqüència de la fi de les guerres que havien caracteritzat el segle i l'estabilitat del règim de la Restauració però també a la construcció de les noves carreteres que havien permès l'arribada regular i més barata de proveïments i la sortida de mercaderies i a l'evolució del conreu de la vinya i els canvis produïts després de la crisi de la fil·loxera. En aquesta matricula hi ha consignada en primer terme una petita fàbrica de sabó propietat de José Alujas Majó situada en el carrer de San Joan; un petit taller de seda de Josep Casadesús al carrer de Santa Llúcia; la fàbrica de panes de Ca n'Alzamora, propietat del Sr. Bertran; una fàbrica amb 30 telers de seda del Sr. Borrell al carrer de la Riera; una fabrica de "tinajas" al carrer Cervantes, propietat de Juan Duran (es tracta de "Cal Gerrer", empresa que aleshores utilitzava torns i màquines manuals); la fàbrica d'en Ramon Malet reduïda a 4 telers manuals, al carrer Justícia; la fàbrica Pich i Aguilera de torçar seda al carrer del Castell; la fàbrica de panes de la Parellada, propietat dels germans Ribas; la Pelleria al carrer Terrassa, propietat de Pere Ribas; una fàbrica al carrer de la Creu, propietat del Sr. Sampere amb 10 telers manuals; una altra amb 2 telers al carrer Justícia, del Sr. Serra. A les afores del poble s'hi trobaven una fàbrica de teles de Francesc Serrat (posteriorment coneguda com Cal Montadas, enfront del molí de La Bastida, entre la carretera de Terrassa i la riera); tres de totxos de Josepa Salas, Pere Campderrós, i Francesc Turu, respectivament; una de paper de Francesc Vidal (es tractava de La Llana, que s'havia transformat en una fàbrica de cartró); també es declaren la fàbrica d'electricitat d'en Manel Salsas, inaugurada el 1897, al carrer Sant Pere i els molins de la Bastida i la Noguera. Tenim constància que a més, el 16 d'octubre de 1899, Lluïsa Roca era la propietària d'una fàbrica d'alcohol. L'augment d'altres activitats econòmiques cal relacionar-lo amb l'important augment demogràfic que s'havia produït en aquells anys. Assenyalar, com exemple, que el número de fleques i forns de pa va passar de 5 a 7, el de barbers, es va més que duplicar passant de dos a cinc, o l'existència de dos veterinaris en comptes de un.

SOCIETAT I MOVIMENTS SOCIALS AL SEGLE XIX

La vida quotidiana i els comportaments socials

Les formes que pren l'alimentació són un indicador de la solidesa de l'estructura social d'una comunitat. L'alimentació és la més bàsica de les necessitats fisio-biològiques, però també és una mostra del nivell econòmic, social i cultural assolit pels membres d'una col·lectivitat humana. De la seva cohesió o dispersió, del menjar escàs, rutinari i famolenc d'uns, els més, i la varietat i abundància dels àpats, d'uns altres, molt pocs, es poden inserir no poques conclusions històrico-socials. Pel contrari, de la homogenització galopant de moltes de les menges actuals, també se'n desprenen altres conclusions de caire cultural, de disminució de certes desigualtats i de la superació de certs nivells de subsistència. En l'alimentació d'aquells anys, es van produir alguns dels canvis més importants dels darrers segles. A la continuïtat en l'escudella com a plat bàsic i a la trilogia pa, vi i carn, com a referent alimentari, cal afegir l'acceptació generalitzada de nous aliments com la patata o el blat de moro què, vinguts del Nou Món, van ser fonamentals en les dietes de les famílies pobres, contribuint a acabar amb les crisis de subsistència anteriors. Alhora es van

introduir nous costums com els dolços de pastisseria o la xocolata, obrint nous espais de socialització.

Les noves cases també il·lustren els canvis socials que es produïen. Es van continuar construint cases que mantenien l'estructura de pagès, amb entrada pels carros o una gran sala per a les premses però que modernitzaven l'estructura de les habitacions al redimensionar les cuines, menjador i les habitacions. De mica en mica aquestes cases, on vivien els membres de la família gran, amb tres generacions, van donar pas a petites cases en carrers estrets, on les famílies nuclears gairebé no hi tenien espais de trobada. Cap a la fi del segle apareixen noves cases de 2 o 3 pisos, amb habitatges grans i confortables en la planta baixa i el primer pis i vivendes molt reduïdes, d'uns 35 metres quadrats, destinades a les classes humils, en els pisos superiors. Si les cuines als masos continuaven essent l'espai central de socialització, en els nous pisos d'obrers s'havien reduït a poc més de 3 metres quadrats útils per fer els àpats a corre-cuita.

Pel que fa a la roba es nota el creixent pes de la indústria. Desapareixen peces com els calçons i el gipó i es generalitza l'ús dels pantalons, la jaqueta de pana i la brusa de treball entre les homes. Entre les dones, continuaven primant les prendes que ho cobrien absolutament tot. El mocador, el davantal i la valona seran prendes molt utilitzades per les dones de les famílies treballadores.

Al voltant de les festes es manifesten tot un seguit d'elements de sociabilitat que permeten millorar la cohesió d'una comunitat. Les festes són balls, disbauxa i alegria que no està restringida a ningú, petits i grans, pobres i rics en prenen part. Cadascú en farà un ús particular, mostrant els atributs propis de la seva situació social, però tothom en gaudirà. Durant aquells anys es consolidaren les Festes Majors però van desaparèixer festes tan arrelades com el romiatge dels Xatos de Sant Muç.

Al final del segle, la majoria de les creences que componien l'imaginari col·lectiu, transmès de pares a fills durant segles, havien anat desapareixent al mateix ritme que les innovacions tècniques convertien la Ciència en un paradigma absolut. S'havia produït la fi del monopoli ideològic de l'Església i apareixia amb força el republicanisme d'arrel obrera i rabassaire. L'electricitat va permetre fer llum a la foscor de la nit i les màquines van permetre vèncer les limitacions dels cicles rurals. La producció dins de les fàbriques ja no depenia exclusivament del temps, com havia passat amb la producció agrària fins aleshores. Ja no era imprescindible estar permanentment mirant el cel. Els exorcismes, les oracions per comminar tempestes, les creences en dimonis o en fets miraculosos, van anar perdent la seva importància anterior. Les històries de bruixes, follets o gegants, van passar a ser contes per a ser transmesos d'avis a nets a la vora del foc. Històries per distreure que ja no creia gairebé ningú però que havien format part de les creences col·lectives fins uns anys abans.

De la societat estamental a la societat de classes. Les condicions dels treballadors.

La creixent importància de la indústria produí transformacions radicals en les formes de vida dels rubinencs. Les fàbriques necessitaven mà d'obra intensiva i els treballadors hagueren d'adequar les seves vides als ritmes de la producció industrial. Al igual que passà a Barcelona i altres poblacions de la seva rodalia, les noves relacions socials que s'establiren van crear les condicions per el naixement del proletariat industrial.

Durant molts anys foren les dones i els infants la mà d'obra abundant, mentre els homes continuaven dedicats, majoritàriament, a les feines del camp, reduint-se el seu paper a les fàbriques als treballs més especialitzats com caps de colla, mecànics o contramestres. En l'atorgament de l'establiment a en Miquel Clavat i Maria Carreras, el 1824, per tal de poder edificar la primera fàbrica de Rubí, "La Llana", ja hi trobem el següent paràgraf, molt il·lustratiu: **"(serà) notoriamente útil al pueblo de Rubí por lo mucho que dará de trabajar a las mugeres y niños de aquella población la proyectada fábrica de hilar y cardar lana"**. No es menciona la possibilitat de donar treball als homes i es dona per descomptat que seran dones i infants els qui treballaran a la nova empresa. El cens industrial de l'any 1844, fa esment que a l'empresa

rubinenca "Pedro Nolasco Valls y Compañía" (del Vapor Vell), hi treballaven 125 noies, sense tampoc fer esment de cap home.

Les jornades de treball eren esgotadores, fins i tot per als infants. Era normal treballar 12 hores diàries durant tot l'any i en algunes empreses s'arribaven fer-ne tretze. No hi havia vacances. A final de segle, quan gràcies a les reivindicacions de les associacions obreres es plantejà la necessitat de la regulació del treball de nens i dones, a Rubí la majoria de treballadores de les fàbriques de seda eren menors de 16 anys i treballaven 11,5 hores, amb sous miserables de 3 rals diaris. Quan es plantejà la necessitat de reduir la jornada dels infants menors de 13 anys fins a 5 hores, i dels menors de 17 fins a 8, els empresaris rubinencs van oposar-s'hi argumentant que els obrers no podien ser gaire exigents, donada la manca de treball existent en uns moments en què la fil·loxera havia delmat les vinyes.

Com s'ha dit, els salaris eren miserables, força més baixos que a Barcelona. Era una situació que en els moments de crisi podia implicar el desnonament de l'habitatge. La dependència del treball a les fàbriques va provocar que en èpoques de crisi, els treballadors aturats tinguessin greus dificultats per viure dignament. En aquesta situació les demandes de desnonament d'habitatges per manca de pagament del lloguer van sovintejar. El 5 de desembre de 1851 trobem una d'aquestes demandes. El "**convenido**", Jose Salvatella contesta: "**que como no está trabajando en su oficio por quedar cerrada la fábrica de telares en la que trabajaba, no puede pagarle dicho alquiler**". La situació econòmica empitjorà durant els anys següents. Algunes empreses havien tancat o havien acomiadat treballadors que es veien impossibilitats de fer front al pagament dels lloguers. En un dels molts casos que trobem, el 25 de maig de 1855, Juan Puig, propietari, reclama a Domingo Magech, teixidor, que desocupi la casa en que viu de lloguer per la manca de pagament, -ja hi havia hagut un anterior judici de conciliació el 30 de setembre de 1854-, "**Contesta el convenio, que no se encuentra en dinero efectivo para pagarle de contado en razón de que no tiene trabajo de su oficio de tejedor, y cuando tenga faena de su oficio le satisfará una paga semanalmente**". En aquesta situació s'explica la existència de molts pobres i captaires que es desplaçaven per la comarca. A Rubí hi va haver un alberg de pobres fins 1870.

Dins les fàbriques les condicions de treball eren penoses. La classe obrera patia tots els inconvenients de la quasi manca absoluta de contractes i regulació laboral, i les mesures de seguretat brillaven per la seva absència. Els accidents eren quotidians. Les màquines estaven desprovistes de les més elementals mesures de seguretat i els teixidors sovint s'accidentaven les mans en els telers. Els nois i noies es veien obligats a treballar en mig dels telers per tal que els seus cossos menuts i els seus dits petits eren molt útils a la hora de col·locar-se en mig dels fils i a sota dels mecanismes. Això provocava una alta sinistralitat i greus accidents, en quedar atrapats en les corretges dels telers o dels embarrats.

A la competència entre les empreses s'unia a l'actitud despòtica d'alguns patrons que arribaven al punt d'exigir als seus treballadors que tenien familiars treballant en altres empreses del sector que els fessin plegar, sota amenaça d'acomiadament. Aquest és el cas de la fàbrica d'en Frederic Ribas, el Vapor Nou, l'any 1892.

Les dures condicions de vida dels treballadors i el fet que no comptessin amb assegurances que garantissin la seva subsistència en cas de patir malalties, accidents o de quedar-se sense feina, va fer que molt aviat treballadors i pagesos s'associessin en cooperatives de consum i montepios que cobrissin aquestes eventualitats i garantissin els mínims vitals. A Rubí es van fundar la "Cooperativa Individual de Panaderia de Rubí" el 1893, transformada l'any 1896 en la "Cooperativa Rubinense" dedicada fonamentalment a la comercialització d'aliments bàsics, que el 1898 comptava amb 209 socis.

També s'organitzaren societats de socors mutus. A Catalunya, s'havien organitzat aviat, seguint l'experiència dels antics gremis. La primera societat mutualista d'obrers de Catalunya veu la llum l'any 1840 amb el nom de "Asociación Mutua de Obreros de la Industria Algodonera" de caràcter mutualista i benèfic. A Rubí, l'any 1853 veié la llum el "Montepio de San Mucio" que arribaria a tenir una gran importància. Aquest primer Montepio de mica en mica anirà cedint el protagonisme a les altres societats de socors mutu i el 1898 sols quedaven 111 socis. La segona societat d'aquest

caire fou el "Montepio de San Roque y San Pedro", fundat el 1860, que tenia 412 socis l'any 1882. El "Montepio de La Caridad", es crea l'any 1869. La "Fraternitat Rubinense", de tendència republicana i laica, es creà l'any 1889 i en 9 anys arribava als 360 socis. La darrera societat de socors en crear-se al segle XIX fou la de "Nuestra Señora de los Dolores", dedicada a l'atenció de les senyores, l'any 1897, que si bé l'any següent sols tenia 45 socis, anà creixent paulatinament fins que el 1925 ja en tenia 322. Aquesta tendència associativa augmentà durant els primers anys del segle XX i es fundaren dues noves entitats mutualistes, la "Unión Familiar", el 1903, i la "Igualtat Rubinenca", el 1916, que arribaren a tenir uns 1000 socis, entre ambdues.

Preocupats per les seves condicions, els obrers rubinencs van organitzar centres de trobada on poder realitzar activitats de caire cultural que revertissin en una millora de la seva qualitat de vida. Donat que molts d'aquells treballadors eren analfabets, una de les preocupacions de les associacions obreres va ser potenciar l'organització d'escoles d'adults. A finals de seglen'hi havia a Rubí dues. La d'homes havia estat creada pel Casino Rubinense l'any 1894, entitat republicana fundada per Josep Palet. La de dones estava vinculada a l'Església Evangelista Metodista, fundada per Francesc Albrícias, i atenia 34 dones l'any 1893.

Les masses corals d'obriers van proliferar arreu de Catalunya. Impulsades pel republicà Anselm Clavè, agrupaven els treballadors en la realització d'activitats culturals i les lletres de les seves cançons acostumaven a tenir un caire socio-polític. El primer cor que es formà a Rubí fou el "Laurel Florido", l'any 1860; posteriorment es creà el "Parnaso Rubinense", el 1864, alguns membres del qual provenien de l'anterior formació coral i el 1883 es creava una altra societat coral, "Los Obreros Rubinenses" què havia nascut l'any 1881 sota el nom d'"Agrupación Coral Rubinense", a raó d'una desavinença d'un conjunt de membres que integraven la coral "El Parnaso Rubinense". L'any 1883 l'agrupació quedava legalment constituïda amb el nom de "Sociedad Coral Los Obreros Rubinenses".

La pesta de la fil·loxera va fer que molts d'aquells cantaires emigressin a terres llunyanes, però la coral es va refer el 1890 sota la protecció d'"El Casino Rubinense". Uns anys més tard, el 1897 es va estrenar un nou estendard amb un grandios festival al qual assistiren representants de molts pobles de la rodalia. La existència d'aquestes societats és indicativa de la gran vitalitat cultural i associativa que desplegaven els treballadors rubinencs en aquell temps.

Les primeres organitzacions obreres

Durant la primera meitat del segle, la indústria encara tenia un petit pes en l'economia local rubinenca que continuava estant basada essencialment en el conreu de la vinya. Això i el fet de tractar-se d'unes noves relacions de producció que s'anaven definint lentament, explica el fet que no existís una organització estable de caire sindical per part dels treballadors de les empreses locals. En aquells anys abunden les accions espontànies, sovint amb una certa tendència a l'organització d'oficis d'àmbit local, heretada dels gremis.

Malgrat la inexistència d'organitzacions sindicals, les pèsimes condicions en què es trobaven els treballadors van propiciar que aquests reclamessin millores. Les demandes individuals van anar donant pas a peticions col·lectives en algunes empreses i, progressivament, a l'associació en forma de sindicats. De manera similar al que havia passat anteriorment a Anglaterra i a altres llocs de Catalunya amb els moviments "ludistes", va ser la introducció de millores tecnològiques que permetien augmentar la producció amb menys quantitat de treballadors l'element que va provocar els primers conflictes. A Barcelona hi van haver revoltes d'aquest tipus el 1835, amb la crema del Vapor Bonaplata. Aquests aldarulls foren aprofitats per pagesos rubinencs per cremar el monestir de Sant Cugat on es custodiaven els títols de moltes finques rubinenques, propietat del monestir. Les innovacions també van ser percebudes pels treballadors rubinencs com una agressió a la seva situació laboral, ja de per si prou precària. El setembre de 1847, els treballadors de l'empresa "Aranyó y Compañía", de filats de cotó ubicada al Vapor Vell, a Can Alzamora, havien desobeït al director i protestat per l'intent d'introduir millores en la producció per part d'aquell, arribant a agredir-lo. **".. en la noche del domingo se vio acometido y apedreado en el camino al retirarse, por**

cuyo motivo esta Sociedad ha dispuesto se cierre el establecimiento mientras ha puesto en conocimiento de la autoridad superior este atentado".

L'any 1854 es van produir altres revoltes amb la destrucció de fàbriques i màquines. Les protestes van esdevenir prou importants i habituals, i a nivell general sovintejaren les situacions en què les autoritats prohibien el drets d'associació dels treballadors. El dia 1 d'Abril de 1857 una ordre signada per Don Juan Zapatero y Navas, Capitán General de Cataluña, el 2 d'abril de 1857 decretava la dissolució de totes les organitzacions obreres: **"...á fin de poner coto para siempre a las perturbaciones que vienen creando los pérfidos instigadores de la clase obrera, resultando en el día de hoy que los operarios han reusado el trabajo que se les ofreciera en varias fábricas; en uso de mis extraordinarias facultades... Artículo 1º: Quedan disueltos desde luego todos los Montes Pios (con que pudieran socorrerse los obreros de las fábricas en sus naturales desgracias y carestía de trabajo) y asociaciones entre los individuos de la clase obrera que existan en Cataluña, cualesquiera que sea la denominación con que hoy subsistan... Artículo 5º: Si contra mis esperanzas se atreviera alguno a infringir lo que dejo dispuesto, será tenido como autor de rebelión a mano armada.. Barcelona 31 de marzo de 1857".**

El moviment obrer organitzat va créixer considerablement durant el Sexenni, coincidint amb la penetració de la Primera Internacional a Espanya. El fracàs de la insurrecció republicana de 1869, els motins contra les quintes del 1870 i l'absència de reformes socials van allunyar als treballadors dels partits polítics, acostant-los a les accions de la Internacional. La Federació Regional de l'AIT, en el Congrés de Barcelona el 1870, es decantà per l'apoliticisme i l'actuació autònoma. Durant el Sexenni Democràtic i els anys de la Primera República, apareixen a Rubí les primeres associacions obreres, lligades a l'impuls industrial del darrer terç del segle, en un clima de major tolerància política propiciat per la caiguda de la monarquia de Isabel II. De la primera que hi ha constància és de la "Sociedad de Tejedores de Rubí", el 1871, força afí al republicanisme de caire federal. També s'organitzaren a Rubí seccions de les associacions sindicals existents en aquell moment a Catalunya. Així sabem que el 1872 hi havia una secció rubinenca de "Les tres Clases de Vapors", sindicat tèxtil creat el 1869 i que durant aquells anys fou el més important. El mateix any també hi havia al poble una secció obrera adherida a l'Associació Internacional de Treballadors.

Amb el cop d'estat del general Manuel Pavia, què acabà de fet amb la Primera República, s'inicià una etapa repressiva del moviment obrer que s'estendria durant els primers anys de la Restauració, fins el 1881. El govern del general Serrano, decidit a "restablir l'ordre social", decretà el 10 de gener de 1874 la dissolució de la Internacional i els seus òrgans de premsa per atemptar **"contra la propiedad, contra la familia y las demás bases sociales"**(38). L'Ateneu de Rubí va ser tancat l'any 1874, i l'any 1877 l'Audiència de Barcelona condemnava un grup de rubinencs per associació il·lícita: **"SENTENCIA: proferida en 2 de abril de 1877 por la Sala de lo Criminal de la Audiencia de Barcelona sobre Asociación Ilícita a 2 meses y 1 día de arresto mayor: Arís Escayol, Jose; Casanovas Sola, Miquel; Bellmunt Font, Juan; Font Aguilera, Teodoro; Gispert Boladeras, Francisco; Llugany Segura, Miguel; Rusiñol Escayol, Bartolomé; Solá Centellas, Antonio; Llugany Riba, Salvador; Riera Carbonell, Antonio; Solá Centellas, José".**

En la clandestinitat, les posicions d'alguns nuclis sindicals s'anaren radicalitzant fins a propiciar els mètodes violents. Durant els anys de la Restauració els treballadors catalans es van anar decantant majoritàriament envers la CNT com a organització sindical. A partir de l'arribada dels liberals al poder, l'any 1881, s'obrí un període d'una certa tolerància envers les organitzacions obreres, però l'ambient de violència s'havia generalitzat i aquesta va esdevenir quotidiana. Unes vegades els protagonistes eren nuclis d'obriers anarquistes, altres els sindicats de la patronal i les forces policials. A Rubí també van haver-hi fets violents d'aquesta índole. El maig de 1885 era assassinat mentre anava a treballar a Sabadell, el president del grup lliure-pensador, Menna Rusiñol. El fill del propietari del Vapor Nou, Frederic Ribas, també va patir un atemptat a trets de pistola, l'octubre d'aquell mateix any. Les mobilitzacions prengueren de mica en mica un caràcter més general i no es limitaren a les reivindicacions salarials. Si el 1890, a Terrassa es produïa una gran manifestació amb motiu del Primer de Maig i en demanda de la reducció de la jornada laboral a 8 hores diàries, dos anys després, a Rubí, es realitzava una vaga pels mateixos motius. L'octubre

de 1891 es celebrava un míting d'aquest caire a Rubí en què participarà en Josep Lluanas, director de "La Tramontana", publicació anarquista. El desembre de l'any següent se'n celebrava un altre al que assistiren comissions delegades de Sabadell i Terrassa i que fou comentat pel diari "La Comarca" de Terrassa, el que ens indica la seva importància. En aquest context de efervescència sindical sovint les vagues obreres apareixien com l'única alternativa vàlida per aconseguir millores salarials i laborals. Així els treballadors de l'empresa de Ramon Malet es declaraven en vaga l'any 1894 demanant un augment salarial de 10 rals per peça, què els fou concedit. De mica en mica els corrents polítics i sindicals de la classe obrera s'havien instal·lat entre els treballadors de Rubí i a final de segle predominava el pensament anarquiste.

LA CONSTRUCCIÓ DE L'ESTAT LIBERAL

Les guerres carlines

En morir el rei Ferran VII, el 1833, va començar un període de regència de la seva dona ja que la seva filla Isabel tenia sols 3 anys. Per fer-ho possible, 3 anys abans Ferran VII havia promulgat la Pragmática Sanción que entrava en conflicte amb el criteri de la Ley de Sucesión Fundamental establida per Felip V que atorgava la preferència successoria als hereus varons en la línia principal (fills) o lateral (germans i nebots). Aleshores els partidaris del germà del rei mort, Carles, van iniciar un aixecament militar que, amb diferents intensitats, arribà fins l'any 1876.

Les causes del conflicte cal buscar-les en les tensions existents en una societat en transformació, i en els inevitables enfrontaments entre les diferents classes socials i sectors socio-econòmics per tal de situar el paper de cadascun d'ells en el nou Règim que es construïa. En aquest sentit, les guerres carlines no són comparables a d'altres conflictes dinàstics anteriors i sí que, en canvi, tenen moltes relacions amb els altres conflictes esdevenguts al llarg del segle: les revoltes urbanes i camperoles; els moviments insurreccionals i cantonalistes; els alçaments republicans...

Durant quaranta-tres anys aquell conflicte va dessagnar les terres catalanes. Les guerres carlines tingueren en el territori català un dels seus escenaris bèl·lics més importants, de fet la segona, dita dels Matiners (1846-49) fou exclusivament catalana, les altres dues, la dels Set Anys (1833-40) i la Tercera es visqueren en bona part d'Espanya, sobretot en la meitat nord i cal considerar-les com autèntiques guerres civils. En aquells conflictes hi hagué una participació significativa de rubinencs en els dos bàndols. Moltes poblacions hagueren de emmurallar-se i Rubí es convertí en un recinte fortificat. Els carrers, finestres i portes que donaven a l'exterior de la població es tapiaren, deixant només alguns portals, en un poble que comptava amb només 1400 habitants. Rubí, va ser una població que durant aquells anys es mantingué raonablement fidel als governs liberals, però alhora va donar alguns caps carlins, com Pau Plans o Felip Muxí, i un bon nombre de rubinencs van formar part de les partides carlines.

Des de ben aviat els habitants de Rubí es veieren implicats en el conflicte belic ja que el dia 3 març de 1833 en Josep Tabescà, un conegut carlí del Baix Llobregat, llençà el crit de rebelió en la plaça de Rubí: ***"En estos contornos apareció en marzo de 1833 el cabecilla José Tabescà, conocido por Tey, que al frente de algunos sediciosos, y no vacilando en hacer toda clase de fechorías, se adquirió bien pronto una triste celebridad. Este hombre, de vida aventurera y vagabunda intentó sublevar la comarca siendo de los primeros en abrigar la causa carlista, pero no tardó en caer en manos de la partida que salió en su persecución y a la cual auxiliaron los mismos pueblos. En poder ya de las tropas, fue conducido a la Ciudadela de Barcelona en donde al cabo de un mes consiguió fugarse para ser cogido a las 48 horas por el alcalde de Molins de Rey que lo entrego de nuevo al capitán general, siendo sentenciado por una comisión militar y sufriendo la pena de muerte a garrote ordinario en Barcelona el 5 de junio de 1833"***¹⁸.

El juny de l'any 1835 arribà a l'alcaldia de Rubí una altra ordre del Govern Militar del Corregiment de Mataró dient que s'havien de formar Companyies Franques en la proporció d'un home per cada

¹⁸ Notes històriques de Papiol, 1926

60 veïns, i que a Rubí li tocaven 6. El 29 de setembre trobem una nota de l'Alcaldia de Rubí, adreçada al Corregiment, en què s'explica que s'han pagat 12 duros per cadascun dels 6 rubinencs cridats a incorporar-se, en total 72 duros, a un tal Francisco Cardeñes de Barcelona que s'encarregaria de buscar els substituïts.

Les forces governamentals tingueren una presència permanent a Rubí. Es formà una companyia de Milícies Urbanes amb un número d'homes que va variar al llarg dels anys. Poc després de formar-se, el mes d'agost del 1835, aquesta companyia tenia només vint homes comandats per un tinent de Milícies Urbanes, Pau Viver Oriol (propietari del mas Oriol), però en altres moments ultrapassà els cent-vint. Acabada la Primera Guerra, el 1842, el capità de la Companyia de la Guardia Nacional de Rubí, Miquel Ballhonrat, escriu a l'alcalde demanant-li que exhoneri del servei a aquells rubinencs (no sabem quants) que excedeixen el número de 120 homes que era el màxim permès per a una Companyia de la Milícia Nacional.

Durant les guerres, especialment en el transcurs de la Primera i la Segona, el clergat era vist amb especial sospita per part del govern i de les forces liberals, de manera que el Govern Militar del Corregiment de Mataró envià una circular demanant a l'ajuntament de Rubí que informés cada 8 dies sobre el comportament del **"Cura párroco de ese pueblo y demás eclesiásticos"**. Sabem per la biografia de mossèn Joan Malet, que fou rector de Rubí durant aquells anys, que un altre capellà rubinenc, mossèn Crusat, havia estat **"quefe dels carlins"** i mantingut estretes relacions amb el capità rubinenc Pau Plans¹⁹. L'activitat de les partides carlines obligà a mantenir una permanent vigilància en els camps i masos de les rodalies del poble. Les batudes eren constants i de vegades duraven setmanes senceres, com el febrer 1835 en què el Govern Militar del Corregiment de Mataró ordenà efectuar una batuda **"por el espacio de 8 días consecutivos"**, s'acompanyava un exemplar amb les instruccions per efectuar-la.

Com ja he dit, des d'un principi alguns rubinencs formaren part de les partides carlines. En un comunicat, emès a Barcelona el 12 de febrer de 1834 en què en capità general, Manel Llauder, fa saber de la captura d'una important partida carlina, es fa esment a Pablo Batet de Rubí. El juliol de 1834, eren reclamats per la justícia, per pertànyer a les **"gabillas de facciosos"**: Josep Cardó, Joan Cardó, Pau Carner, Josep Sans, Francesc Domènech i Joan Salvatella. Bastants d'altres s'afegirien en els transcurso de les tres guerres. Coneixem el nom d'alguns com Francesc Alzamora, Sebastià Arís, Joseph Vallhonrat, Joan Capella, Josep Carne, Jaume Casadevall, Josep Escayol, Marian Grau, Ramon Llovers, Miquel Magans, Joan Magrans, Joaquim Munmany, Joaquim Muxí (subtinent), Pau Muxí, i el propi Felip Muxí (coronel), Pere Pamies, Josep Pla, Pau, Jaume i Josep Plans (capità), Isidre Plans, Marian Pujol, Jaume i Miquel Salvatella, Josep Sans o Antoni Sucarrats, Miquel Sucarrats, Pau Torres. En alguns mesos, com l'agost de 1835, el número de rubinencs passats a la facció va ser molt important, dotze en quatre dies. Com a represàlia, tots els bens d'aquells rubinencs foren confiscats i executats (venguts) i les seves dones i fills van ser confinats a poblacions distants, com Reus, Valls, Santa Coloma de Queralt o La Garriga.

Pau Plans, i Felip Muxí van arribar a ser importants caps carlins. Felip Muxí (Felipet de Rubí) va combatre en les dues darreres guerres carlines, assolint el grau de capità en la segona i de coronel en la tercera. Després de la segona guerra, dita dels Matiners, va exiliar-se juntament amb el seu pare Pau a Perpinyà, on el trobem el 9 de juliol de l'any 1849 amb un passaport concedit acollint-se al Decret d'Amnistia atorgat el mes anterior. La seva participació en la tercera guerra, amb el grau de coronel, també va ser destacada i com a conseqüència va ingressar a la pressó. El 1876 hi va haver un acord del consistori rubinenc, atenent la sol·licitud de la seva esposa, demanant el seu alliberament. La importància de la seva participació, comportà que en una data tan tardana com 1887, en plena Restauració, els jutjats el reclamessin fent esment a la seva condició d'antic cap carlí: **"Don José Roig y Trillas, Juez de Instrucción de la villa de Granollers del Vallès y su partido. Por el presente y único pregon, llamo y emplazo a D. Felipe Muxí, panadero natural y vecino del pueblo de Rubí, cabecilla que fue en las últimas guerras carlistas, cuyo paradero se ignora"**.

¹⁹ Malet, R., Apunts biogràfics dels meus avant-passats, Terrassa, 1883

Durant la primera Guerra la situació en la comarca era de permanent angoixa, ja que si bé els carlins no van arribar a dominar de forma permanent cap localitat del Vallès, hi circulaven algunes partides de 30 o 40 homes robant, exigint el pagament de contribucions i enfrontant-se a algunes unitats aïllades de l'exercit o la Milícia Nacional: "**(..)las partidas de 30 o 40 rebeldes que infestan el Vallés robando y cobrando contribuciones**". La companyia de voluntaris rubinencs de la Milícia Nacional tingué algunes topades amb carlins, i el 25 d'octubre de l'any 1836 s'enfrontà a una nombrosa partida, aconseguint fer-la fugir. Va estar un combat important que meresquè la felicitació de la Capitania General de l'Exercit i Principat de Catalunya, enviada a l'alcalde de Rubí: "**(..)de los valientes Nacionales del Pueblo**". **"He recibido el oficio de fecha 26 del actual, y me he enterado con satisfacción del acaecimiento que en el día anterior tubo lugar en esas inmediaciones, rechazando los valientes nacionales del Pueblo, a una gavilla de rebeldes en número de 290, persiguiendolos hasta Bacarisas; por cuyo comportamiento dará V. las devidas gracias á cuantos individuos concurrieron a esta acción"**. El 1839 una partida carlina comandada per en Mossèn Benet Tristany atacà un transport de teixits a l'alçada de les Fonts, a la riera de les Arenes.

A Rubí es construïren murs que tancaven els accesos a l'exterior i es tapiaren portes i finestres. Arribada l'època de la sega això comportava problemes per realitzar les feines del camp i es tingué que enderrocar una part de la fortificació per tal de deixar accedir els carros a l'era del Padró. En una carta enviada al comandant d'armes de Sabadell s'explica quina era la situació del poble: "**Con motivo de trabajar en el campo casi todos los habitantes de este pueblo, y de evitar una sorpresa de parte de la gavilla de rebeldes que le está de continuo amagando, se acordó poner de día diez hombres de vigilancia, capaces de defender el recinto de la fortificación con el fin de dar lugar a la reunión de los Nacionales²⁰**".

El mateix passà durant la Segona Guerra, en que sovintejaren les situacions d'amenaques si no es pagaven les contribucions exigides per les forces faccioses. Així, el desembre de 1848, el comandant Antonio Escoda de *l'Ejercito Libertador División Expedicionaria*, des de Sant Cugat, reclamava a l'ajuntament de Rubí i als majors contribuents 8000: "**(. .) debo decirles que si por todo el día de mañana no satisfacen la cantidad de ocho mil reales de vellon pronto experimentarían las funestas consecuencias**".

La tercera guerra també fou intensament viscuda a Rubí. El dimecres 9 d'abril de 1873, fou avistada una partida carlina de 70 o 80 homes a Can Feliuet. Estaven fortament armats i detingueren a un home que es dirigia a Rubí i li preguntaren quantes armes hi havia a la vila. Coneguda la seva presència, a mitja tarda es formaren dues partides de voluntaris de 100 homes cadascuna que anaren a Can Ramoneda i Can Corbera per si els localitzaven, sense èxit. A mitjans de 1873, una columna d'infanteria carlina havia seguestrat un tren a l'estació de Viladecavalls i ocupat Terrassa, de on prengueren els cabals públics. Una de les darreres campanyes importants en que van participar els voluntaris rubinencs va tenir lloc durant aquell any, quan una companyia rubinenca del Segon Batalló de Cossos Francs, Voluntaris de la República, va combatre valentment els carlins a Igualada, Berga i els Brucs.

El mes de febrer de 1874 els carlins entraren a Rubí i s'hi van quedar unes hores fins que foren acosats per les forces regulars. A les 11 de la nit van entrar a Rubí 150 soldats procedents de Barcelona i alguns voluntaris de Molins i El Papiol. De resultes de la topada morí el carlí rubinenc Met del Plans, que després d'acomiar-se de la seva família es va trobar amb les forces governamentals.

La guerra continuà amb alts i baixos per les dues bandes, però després del cop d'estat del General Pavia i l'inici de la Restauració, l'exercit governamental concentrà homes i mitjans en combatre intensament els carlins. El dia 9 de març de 1875, a Terrassa, una partida de carlins deturaren el tren davant el bosc de can Viver i feren presoners a una trentena de terrassencs, demanant les contribucions. Com a represalia, el comandant de la població feu presoners als més significats veïns del districte que mantenien idees carlines. El dia 15 d'aquell mes foren tots alliberats. El mes

²⁰ AMR. Correspondència, 1836.

de juny l'exercit concentrava homes al Vallès i una columna de 4000 homes de la Brigada Catalan i d'una altra es trobaven estatjades a Rubí. La columna era comandada per el Brigadier Lacorte. Malgrat la superioritat creixent de les tropes alfonsines, els carlins encara es van batre intensament els mesos de l'estiu de 1875: **"Savalls y compañeros reforzados con cuatro batallones de otro Tristany, sabedores de que la columna estaba en Tarrasa, de componerse de muchos quintos que nunca han tenido fuego y de que estaba llena de miedo, a las dos de esta madrugada han vuelto a atacar Molins de Rey y el fuego se ha oido hasta las 6 de la mañana a cuya hora se ha retirado Plans, que mandaba las avanzadas de la montaña de casa Ubach hasta la font del Ferrer. Se ha sabido también que en Castellbisbal había una fuerza numerosísima alojada por las casas"**. Les tropes carlines van posar setge a Molins de Rei, que finalment va tenir que entregar-se, fent 250 presoners entre artillers, una companyia d'infanteria i els voluntaris.

La guerra es feia notar per tota la comarca, Castellbisbal, El Papiol i Rubí eren escenaris, en aquells dies dels enfrontaments entre l'exercit i els carlins. El dia 5 d'agost es produí la ocupació del poble per part d'una columna de 2.000 carlins, 5 batallons, de la Brigada Miret sota el comandament del rubinenc Pau Plans. En una carta que Joan Malet escriu a un amic explicant-ho, s'hi pot llegir: **"...Cuando todos creíamos que tendría lugar un zafarrancho en Olot entre las tropas y los facciosos, supimos el día 5 (festividad de doña Blanca o Nieves), a la una de la tarde por el comandante militar de Terrassa en un parte que recibió mi hermano mayor como alcalde 2º (por estar el primero ausente) (es tracta del seu germà Ramon Malet y Lluñell), que 2.000 carlistas estaban en Mollet, y decía que cobraban las contribuciones y se llevaban a los jóvenes y que tanto Tarrasa como Sabadell estaban dispuestas a defenderse a todo trance y que así lo manifestase al capitán general por la vía de Molins de Rey... a las 4 recibió mi hermano el parte de que estaban en Sant Cugat y como él se halla puede decirse divorciado de los demás individuos del ayuntamiento (que ya sabes te he dicho que Rubí se asemeja a España en pequeño por las trampas) quienes suponían que mi hermano iría a recibir a los facciosos y salir él responsable por la población, pero mi hermano (que los veía venir a los demás del ayuntamiento) tomó solo algunas precauciones unos cuantos papeles y escapó de la población poninedose a buen recaudo. A las 3 1/2 se hizo pública la voz de que venían por Sant Cugat y se llevaban presos a los hombres jóvenes que trabajaban en los viñedos. Me llamaron levantarme y a las 4 enterado de lo que pasaba vi que la alarma de la población era tan grande que me es imposible describirtela pues por todas partes se veían jóvenes atravesando viñedos y campos asemejándose a la huida de Egipto. A las 4 y 1/4 entraron a escape unos 200 caballos quienes al momento se dividieron cada uno por su lado y circunvalaron la población recorriendo en media hora, en una periferia de más de tres leguas, todo el término de Rubí, deteniendo a los que huían y obligándoles a volver a la población. Más que hombres parecían diablos, tal era la velocidad de los caballos como la seguridad de los jinetes. Pues parecía mentira que en medio de los viñedos cuando las cepas son aun tan altas y enredadas, pudieran correr los caballos con tanta ligereza saltando barrancos y cualquier escollo que a su paso encontraban. Al fin y al cabo todo había sido una pura alarma empezada por lo dicho por el comandante de Tarrasa y por los que venían de Sant Cugat, etc... A pesar de que se dispararon muchísimos tiros al perseguirlos, fue milagro no ocurriese desgracia alguna, a excepción de muchísimas contusiones, caídas, etc,.. de los que aun algunos cojean y otros aun guardan cama. No obstante tanta benignidad se debe a que media hora antes de llegar al pueblo un capitán carlista, Pablo Plans, hijo de esta población, que es el que dirigió desde Vich la ruta, les dió severas ordenes por si ocurría alguna desgracia y solo quemaron el registro civil y las listas de las quintas. Del ayuntamiento solo cogieron al secretario y a un concejal más de media hora lejos de Rubí y ellos dos solos tuvieron que recibir toda la carga²¹".**

En les persecucions es dispararen molts trets, i sinó van haver-hi gaires ferits fou degut a les ordres donades per Pau Plans que dirigia l'acció, limitant-se els carlins a cremar el registre civil i les llistes

²¹ Arxiu Museu de Rubí. Família Malet. Recollits en els apunts de Josep Serra.

de quintes, i prendre presoners al secretari de l'Ajuntament i a un regidor. L'endemà una altra partida carlina va entrar a Rubí: **"eran unos 300 o 400 hombres y 50 caballos"**.

La importància de les desamortitzacions a Rubí

El procés de desamortitzacions es produeix en unes circumstàncies difícils per la hisenda reial: els deutes derivats de la Guerra del Francès, el conflicte dinàstic i la guerres carlines, i la disminució dels cabals procedents d'Amèrica. Tot plegat implicava la necessitat d'obtenir numerari per tal de disminuir el deute existent. Molts autors sostenen que aquesta necessitat de diners en efectiu va ser la causa de que la desamortització beneficiés als terratinents i a la rica burgesia urbana posseïdors del diner necessari per la compra de les terres, mentre que els petits camperols es van veure impossibilitats d'accedir-hi a la propietat. Estudis més recents evidencien que la desamortització va permetre l'accés a la propietat de la terra a molts més petits propietaris dels que inicialment es suposava. Evidentment aquesta transformació va tenir tots els trets d'una revolució liberal i els jornalers i la majoria de les masses camperoles no van arribar a accedir-hi, en canvi foren bastants els membres de la burgesia rural que sí van tenir-hi accés. A Rubí foren diverses les propietats afectades, com les terres del mas Fatjó que havien estat propietat del convent del Carme de Barcelona. Les terres i el mas de Can Feliu que havien estat del Col·legi de Sant Bartomeu (Franciscans de Barcelona), van quedar també afectades per les desamortitzacions i foren adquirides pels Viver de Can Oriol. El castell de Rubí va ser una altra de les propietats desamortitzades. Comprat l'any 1693, havia estat adquirit com inversió en bens immobles, per garantir les rendes de la Causa Pia, fundada per Miguel Pascual. Com a conseqüència de la desamortització, el castell el va adquirir la família nobiliària dels Moià. Finalment, una part de les terres de Llevant, que aleshores pertanyien al terme de Sant Cugat, a redós dels actuals carrers Llobateras i Sant Cugat i la plana de Can Cabanyes, que havien estat dels Carmelites Calçats de Barcelona, també van veure's afectades per les desamortitzacions²² i acabaren en mans de la família Llobateras.

El Sexenni Democràtic

El moment de màxima influència política catalana va donar-se durant el Sexenni Democràtic i la caiguda de la monarquia borbònica. Durant la Revolució Gloriosa i la Primera República es dona un protagonisme clar de catalans progressistes: Joan Prim, Estanislau Figueras (1r president de la República), Francesc Pi i Margall (2n president), Laureà Figuerola (ministre d'hisenda que posa en marxa la pesseta com a sistema monetari modern).

Aquell període també veurà un recolzament majoritari de les posicions republicanes federals. Recolzament majoritari de les posicions federals a Rubí. Els resultats de les eleccions generals de 1869, un 98,4% dels vots emesos, a favor de la candidatura de Pi i Margall. Rubí cap de districte electoral. Les eleccions de 1871 van recollir un 99% pels federals, essent elegit Josep Palet i en les de setembre del 72 el federal Baldomer Lostau aconseguí un altre 99%. Les eleccions de 1873, en un context de forta abstenció (un 70%), els federals refermaren la seva hegemonia. Els rubinencs votaren per Lostau amb un 87,9% dels vots. En aquest context, el febrer de l'any 1873, l'ajuntament de Rubí fou dels primers que es manifestà a favor de la república Federal: **"Considerando que en las actuales circunstancias era necesario no perdonar medios para afianzar la república proclamada por la Asamblea de la Nación y que debiamos hacer todos cuantos esfuerzos fuesen exigidos para que esta sea la Federal(...)"**.

Del protagonisme d'en Josep Palet en aquells anys destaquem dos moments. El primer el seu paper en l'aixecament de 1869 contra les quintes de soldats. En aquesta insurrecció Josep Palet concentrà les forces insurrectes del Vallès aconseguint reunir uns 1500 homes per posar-se sota les ordres d'en Joan Martí, el popular guerriller de Martorell conegut com el "Xic de la Barraqueta",

²² AMR. Correspondència, 23 de desembre 1844.

anant a Barcelona per unir-se als sublevats. Les tropes del govern van acabar derrotant els federals.

El segon moment va succeir després del cop d'estat de 1874 realitzat pel general Manuel Pavía. Palet concentrà el dia 8 de gener un centenar d'homes que s'uniren al coronel de Cossos Francs, Joan Martí, "Xic", amb la missió de lluitar per la República. Amb uns mil homes arribaren a Sarrià on proclamen la *República Federal*. El combat fou molt violent i va fer als cossos francs i voluntaris republicans més d'un centenar de morts. Les baixes a la tropa de l'exèrcit foren també força elevades. A resultes d'aquests fets en Josep Palet s'hagué d'exiliat.

LA RESTAURACIÓ BORBÒNICA

El sistema polític de la Restauració

El final del segle, durant la Restauració, veurà el replegament de la burgesia catalana a les seves activitats industrials, desencantada del fet polític espanyol i atemorida pel creixement de les forces obreres que la industrialització havia engendrat. L'estat era sinònim de burocràcia, aranzels, guàrdia civil, quintes,... d'un funcionament ineficaç i incòmode.

Malgrat la forta implantació que mantenien els republicans a Rubí, les eleccions de la Restauració van estar caracteritzades per episodis de frau generalitzat i el triomf dels partidaris de les opcions governamentals. Així a les eleccions de gener del 1876 el conservador Antoni Sedó obtingué un 100% dels vots. A les següents eleccions de 1892 va tornar a guanyar Antoni Sedó, mentre que a partir de 1893 ho faria Alfons Sala, comte d'Egara, del partit liberal, tot i que amb un fort vot republicà.

La Guerra de Cuba

En realitat caldria parlar de les Guerres de Cuba, ja que es tractà d'una successió de conflictes que enfrontaren a diferents sectors de la illa, no sempre independentistes, amb els interessos colonials espanyols durant bona part de la segona meitat del segle. Cuba, Puerto Rico i les Filipines (juntament amb les illes Marianes i Carolines), constituïen les restes de l'antic imperi espanyol, però en el cas de Cuba significava molt més que això ja que des de sempre havia estat la base de partida de les relacions econòmiques i polítiques espanyoles en el continent americà i era, amb diferència, la zona d'actuació econòmica més important fora de la península. Cuba i els cubans eren tractats des de Espanya com una colònia en què es mantenia el règim esclavista, en clara contradicció amb l'esperit liberal de l'època. Les demandes autonomistes i igualitàries, sol·licitant el mateix tracte que tenien els peninsulars foren frenades pels sectors més conservadors i colonialistes, entre els que tenien molt pes els sectors catalans comercials i sucrers de la illa. Això provocà un esforç en homes i recursos immens per les ja difícils condicions de la societat espanyola. Les guerres que es van lliurar a Cuba i Filipines, de forma gairebé simultània, van tenir un cost desastrós per a la maltreta economia espanyola. El cost es calcula en uns 2.000 milions de pessetes de l'època, i van segar milers de vides humanes, hipotecant tota una generació en benefici de uns quants que tenien en el comerç colonial i en la producció antillana de tabac i sucre, la seva font d'ingressos. Entre els uns i els altres, hi hagueren bastants catalans i uns quants rubinencs.

Un primer moment per la pacificació de Cuba arribava quan, un cop finalitzades les guerres carlines, el govern espanyol disposà de la capacitat per enviar recursos i homes a la illa. Quan el general Martínez Campos desembarca a Cuba a començament de novembre de 1876, ho farà acompanyat d'uns 25.000 homes de reforç, als que s'aniran sumant d'altres fins arribar a sumar més de 220.000 en el transcurs de la guerra. Aquesta superioritat numèrica que tenia l'exercit espanyol respecte als insurrectes no era suficient per vèncer un enemic que fugia del combat frontal i feia una guerra de guerrilles. Per altra part, un exercit com l'espanyol, format a corre-cuita, mal preparat i pitjor equipat, va trobar en les malalties tropicals pròpies del clima un adversari més

temible que les armes de l'exercit mambí. El rubinenc Juan Serra en una carta enviada a l'Ajuntament de Rubí, el dia 2 de desembre de l'any 1897, ens explica : **"(..)los hijos del país que estamos peleando contra los enemigos de la integridad de la patria y contra la multitud de enfermedades que tenemos que combatir aun más que a los mismos insurrectos"**. El cost en homes, morts i ferits, fou terrible. Es calcula que durant els anys que duraren els enfrontaments gairebé la meitat dels soldats espanyols van morir, uns 96.000, dels quals el 91% ho va ser per les malalties i només un 8,3% directament per acció dels combats. No em puc estar d'assenyalar que, com en les altres guerres del segle XIX, aquesta va ser una guerra dels **pobres**. Els fills de les classes populars van ser la carn de canó que s'envià a combatre. Com existia la possibilitat d'eximir-se pagant una quota, que era de 6.000 rals d'ençà 1860, els fills de les classes acomodades es van lliurar del servei militar i tan sols els fills de les classes treballadores eren incorporats a l'exercit. Valentí Almirall dirà aleshores: **"El pobre ha de cubrir por fuerza i gratuitamente la plaza que el rico deja vacante (...). Es la inmoralidad elevada al rango de institución. Para la constitución de nuestro ejército... parece más bien que se haya hecho un revoltijo con los inconvenientes y las injusticias de todos los sistemas, y el resultado haya sido este Ejército, formado casi exclusivamente por la juventud más mísera de todo el país"**.

Entre la Pau de Zanjón i el Crit de Baire, la política colonial espanyola van ser un cúmul d'errors i despropòsits que acabaren quan, el 3 de juliol de 1898, l'esquadra de l'almirall Cervera era obligada pel govern a abandonar el refugi de la badia de Santiago de Cuba i fou completament destruïda i enfonsada per l'esquadra americana.

La participació de rubinencs en aquell desastre va ser d'una dimensió similar a la de la majoria dels pobles i ciutats de Catalunya. Tot i que no coneixem la relació detallada de tots els que van ser mobilitzats, hem pogut obtenir suficient informació que evidència la importància que tingué per a Rubí aquella contesa. Molts joves rubinencs foren mobilitzats, aquells que no podien pagar la exempció. Donades les penoses condicions en que es trobaven els soldats mobilitzats, a finals de l'any 1897 l'Ajuntament de Rubí envià a tots els rubinencs dues lletres de canvi, per valor de 21,5 o 19,5 pta. Aquests diners eren fruit d'una subscripció popular efectuada el 12 de setembre de 1897, essent alcalde de Rubí en Carles Domenech i coincidint amb la triple inauguració de l'enllumenat elèctric, l'arribada de l'aigua corrent i del pont penjat de la riera.

Un cop declarada la guerra als Estats Units, per tal de fer front a les quantioses despeses de la guerra, arreu de l'estat s'organitzaren Juntas encarregades d'obtenir fons amb que finançar-les. A Rubí es reuní una Junta Municipal el mes de maig, en la que estaven representades les entitats rubinenques: **"(..) para tratar sobre la constitución de la Junta Municipal para promover la suscripción nacional para el fomento de la Marina y gastos generales de la guerra... forman tambien parte de la Junta, los presidentes de los tres Monte-pios de San Roque, San Mucio, La Fraternidad, de las sociedades de recreo Circulo de Rubí, Casino Rubinense y Liga Recreativa..."**.

La relació dels soldats rubinencs enviats a ultramar de que tenim constància, és llarga. Per a l'any 1897: Domingo Torres, destinat a Cuba; Marcelino Vallhonrat, destinat a Cuba; Teodoro Oller Font, destinat a Jucaro, Regimiento de Infanteria de la Princesa; Jose Ramoneda, destinat a Manila; Amadeo Puchet, destinat a San Felipe; Pablo Roig Saumell, destinat a la Trocha de Jucaro, Regimiento de Infanteria de la Princesa; Juan Serra, destinat a la Trocha de Morón (Campo Florido); Juan Puchet, destinat a Ciego de Avila; Isidro Torres Rusiñol, destinat a Caraballo; José Ramoneda Roses, destinat a Manila; Marcelino Vallhonrat, destinat a Baracoa; Teodoro Oller Font, destinat a Jucaro, Regimiento de Infanteria de la Princesa, Batallón 4, 1ª Compañia; Jose Sola Ramoneda, destinat a Cavite; Vicente Clavell Martí, destinat a Ciego Montero, Guardia Civil de Ultramar; Jose Vilanova Puig, destinat a Manzanillo; Juan Jorba Mestres, destinat a Aguacate, Primer Batallón del Regimiento de Infanteria España, número 46; Manuel Pernas Morillo. Regimiento d'Infanteria de Navarra.

Les necessitats de la guerra van obligar al govern augmentar les lleves, i a començament de l'any següent van ser cridats a files els que havien resultat excedents l'any anterior. A Rubí ho foren quinze: Francisco Alujas Roig, Juan Corbera Arís, Sebastián Munné Guasch, Isidro Muxí Grau,

Pedro Cornella Corbera, Francisco Piñol Roca, Antonio Serra Andrifeu, Pablo Roca Sala, Julio Domenech Roig, Gerónimo Mas Ricart, Francisco Campderrós Grau, Esteban Oller Serraboguñá, Pedro Corbera Arís, Jaime Solá Ramoneda, José Cañameras Devesa.

Altres rubinencs que van participar en la guerra durant els dos darrers anys, van ser: Blas Francisco Jaime; Francisco Piñol Roca; Francisco Martínez Ramoneda; Pablo Rusiñol Samper; Sebastián Segura Marcet; Isidro Marcet Plà; Eduardo Torrella Pujol; Pantaleon Calsis Aris; Ramon Vivas Prats; José Ramoneda Rosés; Sebastian Munné Guasch; José Santacreu Reig; Isidro Robert Canomellas; Bon Magí Siscart Rovira; Amadeo Puchet Ametller. Posteriorment, per error de desorganització, va ser declarat pròfug, finalment es va aclarir el seu destí. José Perera Nava fou mort en combat, el mateix que Pablo Cortés Roses que era guardia civil.

També hi va haver mutilats i herois entre els rubinencs que van marxar a Cuba. El dia 4 d'abril de 1897, el rubinenc Emilio Seuba Sellares participà en la batalla de "Chaves" en la que fou ferit. Com recompensa al seu comportament es va fer creditor de la **"Cruz de Plata del Mérito Militar con distintivo rojo"** i una pensió vitalícia de 7,5 pessetes mensuals. Amadeo Alemany Saumell fou mutilat en campanya i rebé una pensió mensual de 22,5 pta.. A més 7,5 pta. al mes per la Creu al Mèrit Militar.

Com en totes les guerres, i malgrat que aquesta va estar caracteritzada per un fort sentiment patriòtic, no tothom es va sentir amb el deure de jugar-se la vida per defensar els interessos colonials. Així el dia 24 d'abril del 98 trobem una nota en què l'Ajuntament va declarar pròfugs a set rubinencs que no s'havien presentat a l'acte de classificació. En un altre moment, Pedro Corbera Arís va ser declarat desertor del Regimiento de Infanteria de Guipuzcoa nº 53, i Magí Boladeras s'escapolí a Perpinyà, essent posteriorment indultat.

Un cop acabada la guerra, la situació en què tornaren els repatriats de Cuba fou infame. Molts d'ells malalts, famèlics, amuntegats en transport de carrega, gairebé com animals, arribaven en vaixells a la Corunya i restaven durant setmanes aïllats per tal de previndre les epidèmies. Després havien de travessar la península. I tot això amb una enorme desorganització per part de l'exercit que es veïe desbordat. Era tal la desorganització i el desordre regnant que el 13 de juny del 99, és a dir quasi un any després de la derrota, les autoritats militars eren incapaces de determinar, en bastants casos, qui havia pogut tornar a la península. Una nota enviada per les autoritats militars a l'alcaldia de Rubí demanava informació sobre la situació de Bon Magí Siscart Rovira: **"(Sr. Alcalde de Rubí) se digne manifestarme si ha regresado de la Isla de Cuba el soldado... y en caso afirmativo, el día y buque en que embarcaron y la fecha y punto de su desembarco"**. Baltasar Ragón ens descriu l'ambient que es respirava a l'arribada dels primers repatriats a l'estació de Terrassa: **"(..) La inseguretat de si encara vivien o no, els soldats familiars o coneguts, despertava més el interès de la població i la gent anava a l'Estació a cada tren que passava per si per aquelles coses veien arribar algun soldat parent o conegut seu procedent d'Ultramar. Les dones hi anaven amb ampolles de llet, carn o pa del dia per a fer-ne ofrena elles mateixes a aquells herois, molts d'ells desconeguts, però que sens dubte tenien pare o mare"**.

La pèrdua dels darrers territoris d'ultramar i la humiliant derrota enfront l'exercit dels Estats Units, va significar un terrible despertar per a la societat espanyola de l'època. Abocats a ser un país de tercer ordre amb una economia molt endarrerida respecte a la majoria dels països europeus, amb un mercat interior invertebrat i una situació de misèria en molts sectors de les ciutats i el camp, els conflictes aplaçats durant les darreres dècades del segle estaven destinats inevitablement a tornar a aparèixer amb tota la seva cruïda al principi del nou segle.

Com deia al principi. El segle XIX va ser un temps de canvis intenses en el territori i en la vida dels rubinencs i l'arribada del segle XX va fer-ho en un ordre de coses radicalment diferent.